

Regeringens proposition

1980/81:112

om samtycke och tillstånd till adoption;

beslutad den 12 februari 1981.

Regeringen föreslår riksdagen att anta det förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

HÅKAN WINBERG

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att en adoption skall kunna genomföras utan samtycke av den som skall adopteras, om denne är förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag eller på grund av något annat liknande förhållande.

Vidare föreslås att gällande regler om tillstånd av domstol till adoption förtydligas, så att det framgår att sådant tillstånd får lämnas bara om sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan den som vill adoptera och adoptivbarnet finns särskild anledning till adoptionen.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1981.

Propositionens lagförslag

Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹

dels att 4 kap. 5 och 6 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i 4 kap. skall införas en ny paragraf, 5 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

5 §

Utan eget samtycke må den som fyllt tolv år ej adopteras, dock må, utan hinder av att samtycke ej föreligger, adoption ske av den som är under sexton år, därest det kan antagas lända honom till skada att han tillfrågas.

5 §

Den som har fyllt tolv år får inte adopteras utan eget samtycke.

Sådant samtycke behövs dock inte, om den som skall adopteras

1. är under sexton år och det skulle skada honom eller henne att bli tillfrågad, eller

2. är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag eller på grund av något annat liknande förhållande.

5 a §

Den som ej fyllt aderton år må ej adopteras utan föräldrarnas samtycke. Moderns samtycke skall *hava* lämnats sedan hon *hunnit* tillräckligt *återhämta sig* efter nedkomsten. Vid adoption av adoptivbarn skall i stället *inhämtas* samtycke av *adoptanten* eller, om *make adopterat andre makens barn*, av *makarna*.

Den som *inte har* fyllt arton år får ej adopteras utan föräldrarnas samtycke. Moderns samtycke skall *ha* lämnats sedan hon *har återhämtat sig* tillräckligt efter nedkomsten. Vid adoption av *någon annans* adoptivbarn skall i stället samtycke *inhämtas från barnets adoptivföräldrar* eller, om *en adoptivförälder är gift med någon av barnets föräldrar*, från *båda dessa makar*.

Samtycke enligt *andra* stycket *fordras* ej av den som är sinnessjuk,

Samtycke enligt *första* stycket *behövs* ej av den som är sinnessjuk,

¹ Balken omtryckt 1978:853.

Nuvarande lydelse

sinnesslö, utan del i vårdnaden eller å okänd ort. Är sådant fall för handen beträffande envar av dem som enligt andra stycket skall samtycka till adoptionen, skall i stället samtycke inhämtas från barnets förmyndare.

Den som är förklarad omyndig må ej adopteras utan förmyndares samtycke.

6 §²

Rätten skall pröva, huruvida adoptionen lämpligen må äga rum. Ej må tillstånd givas, med mindre adoptionen finnes lända till gagn för barnet samt sökanden uppfostrat barnet eller vill uppfostra det eller eljest särskild anledning är till adoptionen.

Ansökningen må ej bifallas, om å någondera sidan vederlag är givet eller utjäst, ej heller om bidrag till barnets underhåll är avtalat, med mindre fråga är om bidrag med visst belopp en gång för alla och beloppet inbetalts till socialnämnden i den församling, där adoptanten är kyrkobokförd, eller till nämnden utfärdats förbindelse å beloppet, vilken blivit av sökanden och nämnden godkänd. För belopp, som inbetalts till nämnden, skall genom dess försorg hos riks försäkringsanstalten eller svenskt försäkringsbolag inköpas en efter underhållsskyldigheten lämpad livränta åt barnet, där ej enligt

Föreslagen lydelse

sinnesslö, utan del i vårdnaden eller på okänd ort. Är detta fallet beträffande var och en av dem som enligt första stycket skall samtycka till adoptionen, skall i stället samtycke inhämtas från barnets förmyndare.

Den som är förklarad omyndig får inte adopteras utan förmyndarens samtycke.

6 §

Rätten skall pröva om det är lämpligt att adoptionen äger rum. Tillstånd får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet samt sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen.

Ansökningen får inte bifallas, om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll. Underhållsbidrag i form av engångsbelopp är dock inte hinder för tillstånd till adoptionen, om beloppet har inbetalts till socialnämnden i den församling där adoptanten är kyrkobokförd eller om det till nämnden har utfärdats en förbindelse på beloppet, vilken har godkänts av sökanden och nämnden. För det belopp som har inbetalts till nämnden skall genom dess försorg hos riks försäkringsverket eller ett svenskt försäkringsbolag inköpas en

² Senaste lydelse 1981:26.

Nuvarande lydelse

avtalet *hinder möter* eller nämnden finner att beloppet *må* på annat lämpligt sätt *användas* för barnets underhåll.

Avtal om *vederlag* eller underhåll, som *bort föranleda avslag* å ansökningen *därest avtalet varit för rätten kunnigt, vare, även om ansökningen bifalles*, utan verkan.

Föreslagen lydelse

efter underhållsskyldigheten *anpassad* livränta åt barnet, *om inte* avtalet *hindrar det* eller nämnden finner att beloppet *kan användas* på något annat lämpligt sätt för barnets underhåll.

Ett avtal om *ersättning* eller underhåll, som *borde ha medfört att* ansökningen *avslogs om rätten hade känt till avtalet*, är utan verkan *även om ansökningen bifalls*.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981. Vad som sägs i 4 kap. 6 § andra stycket om socialnämnden skall dock till utgången av år 1981 avse barnavårdsnämnden.

2. De nya bestämmelserna tillämpas även när en ansökan om adoption har gjorts före ikraftträdandet men då ännu inte har slutligt prövats.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-01-15

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Wikström, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Krönmark, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelsöhn, Danell, Petri, Eliasson

Föredragande: statsrådet Winberg

Lagrådsremiss om samtycke och tillstånd till adoption

1 Inledning

Gällande regler om adoption finns i 4 kap. föräldrabalken. Riksdagen har förordat att reglerna om samtycke till adoption av den som skall adopteras ses över. En annan fråga, som har uppmärksamats i den allmänna debatten, är vad som ligger i det nuvarande kravet på att en adoption skall vara till fördel för barnet och att det i övrigt skall finnas särskild anledning till adoptionen för att en domstol skall ge tillstånd till den.

De frågor som sålunda aktualiserats har behandlats i departementspromemorian (Ds Ju 1980:8) Samtycke och tillstånd till adoption. Promemorian har remissbehandlats.

Till protokollet i detta ärende bör fogas dels promemorian som *bilaga 1*, dels en förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av remissyttrandena som *bilaga 2*.

I lagstiftningsärendet har samråd skett med justitiedepartementen i de andra nordiska länderna.

2 Allmän motivering

2.1 Samtycke till adoption

En adoption har vittgående följder för den som skall adopteras (adoptivbarnet). Genom adoptionen får adoptivbarnet ställning som barn till den som adopterar (adoptanten), medan de rättsliga banden till de biologiska föräldrarna och deras släkt skärs av (utom i fall då en make adopterar den andra makens barn). Med hänsyn till de genomgripande förändringar som en adoption sålunda kan medföra har möjligheterna att adoptera kringgåddats

på olika sätt.

En förutsättning för att en adoption skall tillåtas är att domstol finner att adoptionen är till fördel för den som skall adopteras. Därvid är dennes egen inställning till adoptionen av största betydelse. Enligt 4 kap. 5 § första stycket föräldrabalken gäller i princip ett obligatoriskt krav på samtycke av den som har fyllt 12 år. Även beträffande ett barn under 12 år bör man emellertid fästa stor vikt vid dess inställning, beroende på barnets mognad och ålder.

Kravet på samtycke av den som skall adopteras gäller även om denne på grund av psykiskt handikapp e. d. saknar rättslig handlingsförmåga och därför inte kan lämna ett giltigt samtycke. Det innebär att någon adoption inte kan komma till stånd i ett sådant fall. I rättspraxis finns exempel på fall där modern till ett utvecklingsstört barn har gift sig med en man som genom en adoption har velat ge barnet rättslig ställning som barn i äktenskapet men där kravet på samtycke av barnet har hindrat detta. I ett rättsfall, där det utvecklingsstörda barnet hade ett syskon som blev adopterat, uttalade högsta domstolen att starka sakliga skäl talade för att även det utvecklingsstörda barnet borde ha kunnat adopteras, trots att barnet inte själv var i stånd att lämna samtycke (NJA 1975 s. 727).

I en motion till 1976/77 års riksmöte (mot. 1976/77:661) begärdes en översyn av föräldrabalkens regler om krav på eget samtycke vid adoption. Lagutskottet uttalade i sitt betänkande med anledning av motionen (LU 1976/77:17) att utskottet ansåg skäl tala för att reglerna om eget samtycke mjukades upp, så att det blev möjligt att adoptera också dem som inte kunde lämna samtycke. Utskottet förordade att frågan blev föremål för en översyn. Riksdagen anslöt sig till vad utskottet hade anfört. Detta gavs till känna för regeringen genom rskr 1976/77:144. Frågan behandlades på nytt av riksdagen med anledning av en motion till 1979/80 års riksmöte (mot. 1979/80:1609). I sitt betänkande med anledning av motionen underströk lagutskottet vikten av att problemet snarast löstes (se LU 1979/80:23). Riksdagen anslöt sig även här till vad utskottet hade anfört.

I departementspromemorian föreslås att man inför ett undantag från kravet på samtycke i fall då den som skall adopteras lider av en sådan psykisk sjukdom e. d. att hans eller hennes inställning till adoptionen inte kan inhämtas under överskådlig tid. En lämplig lagteknisk lösning är enligt promemorian att det, efter mönster av reglerna i 10 kap. 1 § föräldrabalken om omyndighetsförklaring, föreskrivs att samtycke av den som skall adopteras kan undvaras i fall då denne är förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag.

I promemorian framhålls att den föreslagna bestämmelsen inte träffar sådana fall där kommunikation med den som skall adopteras är utesluten på grund av en kroppslig sjukdom eller därför att denne befinner sig i ett tillstånd som inte kan betecknas som en fysisk eller psykisk sjukdom men som ligger sjukdomen nära och kanske är resultatet av en sjukdom. Som exempel

nämns det fallet att en trafikskadad för överskådlig tid är förhindrad att meddela sig med omvärlden, sedan det av skadan orsakade sjukdomsförloppet har avstannat. Enligt promemorian finns det knappast något behov av en undantagsregel i dessa fall, eftersom det inte går att etablera någon personlig kontakt mellan dem som skulle kunna komma i fråga som adoptivföräldrar och den sjuke eller skadade.

Remissinstanserna har överlag ställt sig positiva till förslaget att samtycke inte behöver inhämtas från den som skall adopteras i fall då denne inte kan lämna samtycke på grund av ett psykiskt handikapp e. d. Flera remissinstanser ifrågasätter dock om inte ett motsvarande undantag från kravet på eget samtycke bör uppställas för fall då hindret för samtycke beror på en kroppslig sjukdom eller en trafikskada.

För min del anser jag det otillfredsställande att en adoption inte kan komma till stånd i fall då ett psykiskt handikapp e. d. medför att samtycke inte kan lämnas. Detta är särskilt olyckligt när den tilltänkta adoptionen, såsom i rättsfallet NJA 1975 s. 727, avser syskon av vilka något inte kan lämna samtycke. Ett undantag från kravet på eget samtycke bör därför uppställas med avseende på dessa fall. När det sedan gäller fall då den som skall adopteras är för överskådlig tid förhindrad att lämna samtycke på grund av en kroppslig sjukdom eller en trafikskada, torde skälen för en undantagsregel vara mindre starka. Som har framhållits under remissbehandlingen finns det emellertid inte några sakliga skäl som talar för att dessa fall behandlas på ett annat sätt än då hindret för att lämna ett giltigt samtycke består i ett psykiskt handikapp e. d. Undantagsbestämmelsen bör därför utformas så att den omfattar även dessa situationer. Det behöver knappast befaras att en sådan utvidgning av möjligheten att adoptera skulle komma att missbrukas. En särskild garanti ligger i den domstolsprövning som krävs vid alla adoptioner.

Sammanfattningsvis förordar jag att samtycke inte behöver inhämtas från den som skall adopteras, om denne är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag eller på grund av något annat liknande förhållande.

Enligt 4 kap. 5 § första stycket föräldrabalken gäller att den som är under 16 år får adopteras utan eget samtycke, om det kan antas skada honom eller henne att bli tillfrågad. Bestämmelsen, som kom till år 1958 för att bl. a. främja den nordiska rättslikheten, angavs i första hand ta sikte på fosterbarn som adopteras. Enligt förarbetena kunde det nämligen allvarligt skada ett barn i pubertetsåldern att få reda på att fosterföräldrarna inte var barnets riktiga föräldrar. Det förutsattes att bestämmelsen skulle tillämpas endast i klara fall (se prop. 1958:144 s. 219).

Under remissbehandlingen har bl. a. socialstyrelsen och nämnden för internationella adoptioner föreslagit att bestämmelsen avskaffas, eftersom det numera anses viktigt för barnets utveckling att barnet på ett tidigt stadium

får kännedom om sitt biologiska ursprung. Också jag anser att det är tveksamt om bestämmelsen bör behållas. Frågan har emellertid samband med det allmänna spørsmålet om ett barns ställning i rättsliga sammanhang. Det spørsmålet övervägs f. n. av utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt. Enligt min mening är det lämpligt att den nu väckta frågan behandlas av denna utredning. Jag tar därför inte ställning till frågan i detta sammanhang.

Utöver det nu berörda spørsmålet är det, som jag senare skall återkomma till, en del andra frågor som har kommit upp i detta lagstiftningsärende och som lämpligen bör behandlas av utredningen om barnens rätt. Jag avser att senare föreslå regeringen att ge utredningen de tilläggsdirektiv som behövs.

I 4 kap. 5 § andra stycket föräldrabalken föreskrivs att den som är under 18 år inte får adopteras utan att de biologiska föräldrarna har samtyckt till adoptionen. Enligt 4 kap. 5 § tredje stycket föräldrabalken behövs dock inte samtycke av den som är sinnessjuk, sinnesslö, utan del i vårdnaden eller på okänd ort. I departementspromemorian har dessa bestämmelser med endast vissa språkliga justeringar förts över till en ny paragraf. 4 kap. 5 a § föräldrabalken.

Under remissbehandlingen har Göta hovrätt, domstolsverket och socialstyrelsen ifrågasatt om det inte för enhetlighetens skull finns anledning att i dessa bestämmelser använda samma medicinska terminologi som i den tidigare behandlade bestämmelsen om samtycke av den som skall adopteras.

Som nämnts i promemorian har riksdagen förordat att det genom regeringens försorg sker en översyn av terminologin i de bestämmelser i föräldrabalken, giftermålsbalken och ärvdabalken där uttrycken sinnessjukdom och sinnesslöhet förekommer (LU 1975/76:33 s. 113 ff. rskr 397). Den översynen har ännu inte genomförts, bl. a. därför att den har samband med det arbete som f. n. bedrivs av socialberedningen (S 1980:07). Att det finns anledning att redan nu behandla terminologifrågan i ett begränsat avseende innebär inte att den nämnda översynen i övrigt bör föregripas i detta sammanhang. Frågan om en ändring av terminologin i bestämmelserna om samtycke från föräldrar får därför anstå. Jag vill samtidigt understryka vad som har sagts i promemorian om att den terminologi som har valts när det gäller ett undantag från kravet på eget samtycke vid adoption får ses som en i viss mån provisorisk lösning, som får omprövas under det fortsatta arbetet på terminologifrågan i dess helhet.

2.2 Tillstånd till adoption

Enligt 4 kap. 6 § första stycket föräldrabalken skall domstolen pröva om det är lämpligt att en adoption äger rum. Domstolen får ge tillstånd till adoptionen endast om den är till fördel för barnet och dessutom sökanden

har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det eller det annars finns särskild anledning till adoptionen.

Enligt förarbetena till adoptionsbestämmelserna bör en adoption tillåtas endast då det finns särskild anledning att skapa ett familjerättsligt förhållande mellan den som vill adoptera och den som skall adopteras. I förarbetena sägs sålunda att adoptionsinstitutet inte bör få användas för att ge möjlighet till en namnändring som annars inte skulle ha tillåtits eller för att kringgå arvsskatte- eller arbetsmarknadsbestämmelser. Det har emellertid inte ansetts möjligt att i lagen uppställa några mera preciserade villkor för domstolens tillstånd till en adoption, utan en lämplighetsprövning får företas i varje särskilt fall (se lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken avd. II den 15 sept. 1913, s. 36. återgivet i NJA II 1917 s. 474).

I rättspraxis har tillstånd till en adoption vägrats i fall då det huvudsakliga syftet har varit att ge det tilltänkta adoptivbarnet möjlighet att förvärva adoptantens släktnamn, vilket en annan bärare av namnet hade motsatt sig (NJA 1920 s. 449). Vidare finns ett antal hovrättsavgöranden där tillstånd till adoption inte har getts i fall då det huvudsakliga ändamålet med adoptionen har varit att underlätta för ett utländskt barn att få tillstånd att stanna i Sverige. Sålunda uttalade Svea hovrätt i ett beslut den 18 december 1978 att en adoption med detta syfte inte kunde anses vara till sådan fördel för barnet som avses i 4 kap. 6 § första stycket föräldrabalken, dvs. att medföra en varaktig och verklig familjeanknytning mellan adoptanten och adoptivbarnet. I rättstillämpningen finns emellertid exempel på andra avgöranden som visar att det kan föreligga en viss osäkerhet om hur hithörande bestämmelser skall tolkas.

I departementspromemorian föreslås därför att bestämmelserna i 4 kap. 6 § första stycket föräldrabalken om domstolens lämplighetsprövning förtydligas, så att det klart framgår att det måste föreligga en särskild anledning att genom adoptionen befästa ett personligt förhållande mellan adoptanten och adoptivbarnet. I promemorian sägs att det normalt bör vara fråga om ett förhållande av väsentligen samma innehåll som det som föreligger mellan föräldrar och barn.

Under remissbehandlingen har promemorieförslaget i denna del i allmänhet godtagits. Sveriges advokatsamfund och utredningen om barnens rätt ifrågasätter dock om det finns något behov av att förtydliga 4 kap. 6 § första stycket föräldrabalken.

Enligt min mening är det, med hänsyn till den tveksamhet som trots allt råder om hur de ifrågavarande bestämmelserna skall tolkas, befogat att lagtexten förtydligas. Detta kan lämpligen ske på det sätt som har föreslagits i promemorian. Jag förordar därför att detta förslag genomförs.

Med anledning av påpekanden under remissbehandlingen vill jag nämna att jag avser att i samarbete med domstolsverket sörja för att domstolarna på lämpligt sätt informeras om bl. a. den lagändring som jag nu har förordat.

Under remissbehandlingen har nämnden för internationella adoptionsfrågor även berört bestämmelserna i 4 kap. 6 § andra stycket föräldrabalken, som innebär att en ansökan om adoption i princip inte får bifallas om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll. Enligt nämnden bör bestämmelserna utformas så att det är möjligt för en socialnämnd att ge ekonomiskt stöd till fosterföräldrar även efter det att de har adopterat ett fosterbarn.

För min del kan jag visserligen från principiell synpunkt se vissa nackdelar med detta förslag. Frågan bör dock utredas närmare. Enligt min mening är det lämpligt att den övervägs av utredningen om barnens rätt, som redan tidigare har varit inne på ett närgränsande spörsmål (se SOU 1979:63 s. 78).

2.3 Övriga frågor

Under remissbehandlingen har nämnden för internationella adoptionsfrågor och Förbundet adoptionscentrum berört frågan om utländska barns rättsliga ställning i Sverige i de fall en förespeglad adoption i Sverige inte fullföljs här. Med anledning härav vill jag framhålla att dåvarande chefen för justitiedepartementet den 29 mars 1977 har beslutat att en skrivelse från Sveriges socionomförbund beträffande samma fråga skulle överlämnas till utredningen om barnens rätt för att beaktas i utredningens arbete. Utredningens förslag i denna del bör avvaktas innan slutlig ställning tas till den väckta frågan.

Förbundet adoptionscentrum har även tagit upp frågan om Sveriges anslutning till 1965 års Haagkonvention om behörig myndighet, tillämplig lag och erkännande av beslut rörande adoption. Denna fråga behandlades i prop. 1971:113 med förslag till lag om internationella rättsförhållanden rörande adoption, m. m. (s. 27). Frågan sköts emellertid då på framtiden. Samtidigt framhölls att ett sådant tillträde om möjligt borde ske gemensamt med övriga nordiska länder. Vid denna tidpunkt hade endast Österrike tillträtt konventionen. Numera har även Storbritannien och Nordirland samt Schweiz ratificerat den. Enligt min mening är tiden nu inne att bestämma sig för om Sverige skall tillträda konventionen. Det synes lämpligt att frågan övervägs av utredningen om barnens rätt. Utredningen bör därvid samråda med de andra nordiska länderna.

Göta hovrätt har i sitt remissyttrande framhållit att det, bl. a. från systematisk synpunkt, kan finnas anledning att i ett större sammanhang se över adoptionsbestämmelserna i 4 kap. föräldrabalken. En sådan översyn bör enligt hovrätten avse även frågan huruvida de olika åldersgränser som nu gäller är lämpliga.

I det föregående har jag förordat att utredningen om barnens rätt skall överväga flera olika frågor som rör adoption. Utredningen bör enligt min mening ta upp också de spörsmål som Göta hovrätt har väckt.

2.4 Ikraftträdande m. m.

De förordade lagändringarna bör träda i kraft den 1 juli 1981. Som har föreslagits i promemorian bör de nya bestämmelserna kunna tillämpas även när en ansökan om adoption har gjorts före ikraftträdandet men då ännu inte har slutligt prövats. En föreskrift om detta bör alltså tas in i övergångsbestämmelserna.

3 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad jag nu anfört har inom justitiedepartementet upprättats ett förslag till lag om ändring i föräldrabalken.

Förslaget bör fogas till protokollet i detta ärende.¹

4 Specialmotivering

4 kap.

5 §

Den som har fyllt tolv år får inte adopteras utan eget samtycke.

Sådant samtycke behövs dock inte, om den som skall adopteras

1. är under sexton år och det skulle skada honom eller henne att bli tillfrågad, eller

2. är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag eller på grund av något annat liknande förhållande.

Paragrafen har redigerats om och innehåller nu endast regler om samtycke av den som skall adopteras. De regler som f. n. finns i andra–fjärde styckena om samtycke av andra än denne har brutits ut och förts över till en ny paragraf, 4 kap. 5 a §.

Första stycket. Bestämmelsen överensstämmer med vad som gäller f. n. Med anledning av ett påpekande under remissbehandlingen kan framhållas att bestämmelsen förutsätter att den som skall adopteras har lämnat sitt samtycke av fri vilja. Ett samtycke som har framtvingats genom påtryckningar i en eller annan form är inte giltigt och kan alltså inte läggas till grund för en adoption. Om det finns anledning att misstänka att ett samtycke av ett underårigt barn inte motsvarar barnets verkliga vilja, kan domstolen vid sin prövning av adoptionsansökningen enligt 4 kap. 6 § föranstalta om en barnpsykiatrisk undersökning c. d. för att få klarhet i denna fråga.

Andra stycket. Undantagsbestämmelsen i punkt 1 motsvarar vad som gäller f. n. Som har nämnts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.1) bör emellertid utredningen om barnens rätt överväga om det är lämpligt att bestämmelsen behålls i fortsättningen.

¹ Bilagan har uteslutits här. Förslaget är likalydande med det som är fogat till propositionen.

Undantagsbestämmelsen i punkt 2 är däremot en nyhet. Efter mönster av bestämmelserna i 10 kap. 1 § om omyndighetsförklaring föreskrivs till en början att samtycke av den som skall adopteras kan undvaras när denne är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag. Beträffande innebörden av dessa uttryck kan hänvisas till förarbetena till 10 kap. 1 § (framför allt SOU 1970:67 s. 64–67; jfr SOU 1964:40 s. 210–224 och prop. 1966:53 s. 159–163). Samtycke kan vidare underlåtas när kommunikation med det tilltänkta adoptivbarnet är utesluten på grund av något annat liknande förhållande. Det kan röra sig om en fysisk sjukdom eller om ett tillstånd som ligger sjukdomen nära och kanske är resultatet av en sjukdom. I den allmänna motiveringen nämns som exempel att en trafikskadad är förhindrad att meddela sig med omvärlden, sedan det av skadan orsakade sjukdomsförloppet har avstannat. Bestämmelsen är avsedd att tolkas restriktivt. Av lagtexten framgår att hindret att lämna samtycke inte får vara övergående.

Att det föreligger ett hinder av angiven natur torde i allmänhet böra styrkas genom läkarintyg. Några särskilda föreskrifter om bevisningen har emellertid inte ansetts nödvändiga.

5 a §

Den som *inte* har fyllt arton år får ej adopteras utan föräldrarnas samtycke. Moderns samtycke skall ha lämnats sedan hon *har återhämtat sig* tillräckligt efter nedkomsten. Vid adoption av *någon annans* adoptivbarn skall i stället samtycke *inhämtas från barnets adoptivföräldrar* eller om *en adoptivförälder är gift med någon av barnets föräldrar, från båda dessa makar*.

Samtycke enligt *första* stycket *behövs* ej av den som är sinnessjuk, sinnesslöv, utan del i vårdnaden eller *på okänd ort. Är detta fallet* beträffande *var och en* av dem som enligt *första* stycket skall samtycka till adoptionen, skall i stället samtycke inhämtas från barnets förmyndare.

Den som är förklarad omyndig *får inte* adopteras utan *förmyndarens* samtycke.

Första stycket. Frånsett vissa redaktionella ändringar överensstämmer bestämmelserna med dem som f. n. finns i 4 kap. 5 § andra stycket.

Bestämmelsen i andra meningen infördes år 1968 i samband med att Sverige anslöt sig till 1967 års europarådskonvention om adoption av barn (prop. 1968:114, 1LU 31, rskr 227). Enligt konventionen får ett samtycke av modern ej godtas, om det inte har lämnats så lång tid – ej understigande sex veckor – efter barnets födelse som kan vara föreskriven i lag. Har någon sådan tid inte föreskrivits, skall samtycke ha lämnats vid en tidpunkt då modern enligt adoptionsmyndighetens uppfattning har kunnat tillräckligt återhämta sig efter nedkomsten.

Förbundet adoptionscentrum har i detta lagstiftningsärende påpekat att svenska domstolar i vissa fall har ifrågasatt genomförandet av en adoption i fall då en moder i utlandet har lämnat sitt medgivande inom en kortare tid än den sexveckorstid som föreskrivs i europarådskonventionen. Förbundet

anser att ett sådant medgivande bör godtas i Sverige, om medgivande kan ske i barnets ursprungsland inom denna kortare tid.

Frågan behandlades i prop. 1968:114 (s. 17). Föredragande statsrådet fann det inte lämpligt att någon bestämd tid fastställdes i lag utan ansåg att man fick bedöma från fall till fall om modern var så återställd fysiskt och psykiskt att hon kunde fatta ett väl överlagt beslut. Bedömningen borde i första hand ankomma på den som gjorde utredningen i ärendet. Domstolen kunde begränsa sin prövning till att undersöka hur lång tid som hade förflutit mellan födelsen och samtycket. Tiden borde i allmänhet inte understiga sex veckor. Om samtycke hade lämnats tidigare än lagen medgav, fick detta rättas till genom att modern i efterhand bekräftade att hon vidhöll sitt samtycke.

Vad som sålunda anfördes vid införandet av den nu gällande bestämmelsen i andra meningen får alltjämt anses vägledande. Det innebär att det vid en prövning av svensk domstol – som enligt 2 § lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption har att tillämpa svensk lag även vid adoption av ett utländskt barn – saknar betydelse vilken tid som kan ha föreskrivits i barnets ursprungsland när det gäller moderns samtycke.

Andra stycket. Bestämmelserna överensstämmer i sak med den som f. n. finns i 4 kap. 5 § tredje stycket.

Uttrycken "sinnessjuk" och "sinnesslö" i första meningen kan senare komma att ändras som en följd av den översyn som sker genom regeringens försorg i fråga om terminologin i de bestämmelser i föräldrabalken, giftermålsbalken och ärvdabalken där dessa uttryck förekommer f. n. (se avsnitt 2.1 i den allmänna motiveringen).

Tredje stycket. Bestämmelsen överensstämmer, med endast några smärre språkliga justeringar, med den som f. n. finns i 4 kap. 5 § fjärde stycket.

6 §

Rätten skall pröva om det är lämpligt att adoptionen äger rum. Tillstånd får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet samt sökanden har uppföstrat barnet eller vill uppföstra det eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen.

Ansökningen får inte bifallas, om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll. Underhållsbidrag i form av engångsbelopp är dock inte hinder för tillstånd till adoptionen, om beloppet har inbetalats till socialnämnden i den församling där adoptanten är kyrkobokförd eller om det till nämnden har utfärdats en förbindelse på beloppet, vilken har godkänts av sökanden och nämnden. För det belopp som har inbetalts till nämnden skall genom dess försorg hos riksförsäkringsverket eller ett svenskt försäkringsbolag inköpas en efter underhållsskyldigheten anpassad livränta åt barnet, om inte avtalet hindrar det eller nämnden finner att beloppet kan användas på något annat lämpligt sätt för barnets underhåll.

Et avtal om ersättning eller underhåll, som borde ha medfört att

ansökningen avslogs om rätten hade känt till avtalet, är utan verkan även om ansökningen bifalls.

Första stycket. Bestämmelsen har förtydligats så att det framgår att det, förutom kravet att adoptionen skall vara till fördel för adoptivbarnet, måste föreligga en särskild anledning till adoptionen med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet. En sådan särskild anledning är att sökanden har uppfostrat eller vill uppfostra barnet. Det förutsätter i regel att barnet är under 18 år (jfr bl. a. hovrättens för Västra Sverige beslut den 2 april 1975, SÖ 39, och hovrättens för Övre Norrland beslut den 20 augusti 1979, SÖ 1062). Även i övrigt kan det i särskilda fall finnas anledning att genom en adoption befästa ett personligt förhållande mellan sökanden och adoptivbarnet. Det bör då, liksom när sökanden har uppfostrat eller vill uppfostra barnet, normalt vara fråga om ett förhållande av väsentligen samma innehåll som det som föreligger mellan föräldrar och barn (se lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken avd. II den 15 sept. 1913, s. 36, återgivet i NJA II 1917 s. 474). En allmän önskan att bereda någon möjlighet att vistas i Sverige för att denne därigenom skall få bättre levnadsvillkor är sålunda inte i sig ett tillräckligt skäl för en adoption (se t. ex. hovrättens över Skåne och Blekinge beslut den 30 januari 1974, SÖ 2024, och den 30 maj 1980, SÖ 2106). Detsamma gäller när adoptionen inte har något annat syfte än att göra det möjligt för den som skall adopteras att få uppehålls- eller arbetstillstånd här i landet (jfr Walin, Föräldrabalken, 3:e uppl., 1979, s. 499 samt bl. a. hovrättens för Övre Norrland beslut den 23 mars 1978, SÖ 2012, och det i den allmänna motiveringen omnämnda beslutet av Svea hovrätt den 18 december 1978. I; SÖ 60).

Med anledning av ett yttrande från en remissinstans bör påpekas att bestämmelsen i och för sig inte hindrar en adoption när den som skall adopteras är så gravt skadad att någon personlig kontakt mellan denne och sökanden inte kan skapas. Att samtycke av den som skall adopteras inte behövs i detta fall framgår av den nya bestämmelsen i 4 kap. 5 § andra stycket 2.

Under remissbehandlingen har nämnden för internationella adoptioner och Förbundet adoptionseentrum pekat på det problem som uppkommer då makar i Sverige har tagit emot ett utländskt barn i avsikt att adoptera det men sedan av olika skäl inte vill fullfölja adoptionen. Även om det då finns andra makar i Sverige som är villiga att adoptera barnet, kan det enligt dessa remissinstanser visa sig svårt att få fram ett nytt samtycke från barnets företrädare utomlands. I sådana fall har man därför ibland förfarit så att de första makarna ändå formellt har adopterat barnet samtidigt som de har lämnat samtycke till att barnet "omadopteras" av de andra makarna. Remissinstanserna anser att uttrycket "särskild anledning" bör inbegripa också sådana fall.

Med anledning av detta bör framhållas att det inte kan anses föreligga

några särskilda skäl till en adoption som görs enbart för formens skull. I praktiken bör det finnas möjligheter att på annat sätt komma till rätta med det problem som remissinstanserna nu har pekat på. Som har sagts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3) ankommer det på utredningen om barnens rätt att överväga bl. a. denna fråga.

Enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken skall domstolen inhämta upplysningar om bl. a. adoptivbarnet och adoptanten. Om barnet inte har fyllt 18 år skall yttrande inhämtas från barnavårdsnämnden både i adoptantens hemkommun och i den kommun där den som har vårdnaden är kyrkobokförd. Detta är av vikt för att domstolen skall kunna få ett tillräckligt underlag för sin bedömning av om adoptionen bör äga rum. I fall då den som skall adopteras är under 18 år torde ett tillfredsställande underlag i regel föreligga genom den utredning som barnavårdsnämnden ombesörjer. I andra fall kan det vara lämpligt att domstolen inhämtar yttrande från någon annan myndighet som kan tillföra ärendet upplysningar av värde, exempelvis från arbetsmarknads- eller utbildningsmyndigheter eller – när en medborgare i ett utomnordiskt land skall adopteras – från invandrarverket. Med anledning av vad vissa remissinstanser har anfört kan framhållas att invandrarverkets inställning kan behöva inhämtas även i fall då den som skall adopteras är under 18 år. Detta gäller naturligtvis särskilt då det finns anledning att misstänka att adoptionen syftar till att kringgå gällande invandringsbestämmelser.

Enligt 19 § första stycket tingsrättsinstruktionen (1975:511) är en tingsnotarie med minst ett och ett halvt års tjänstgöring behörig att handlägga bl. a. ärenden om tillstånd till en adoption. Under remissbehandlingen har påpekats att det inte är lämpligt att en ansökan om adoption prövas av en tingsnotarie i fall då det kan misstänkas att ansökningen har gjorts i avsikt att kringgå gällande invandringsbestämmelser. Med anledning av detta påpekande kan framhållas att en tingsnotarie enligt 19 § andra stycket tingsrättsinstruktionen inte får förordnas att handlägga ett ärende som är av vidlyftig eller svår beskaffenhet eller vars avgörande av annan orsak kräver särskild erfarenhet. Ärenden om internationella adoptioner torde ofta kunna anses höra till denna kategori, även om de inte rör några motstridiga intressen i sig.

Andra stycket. På grund av att riksförsäkringsanstaltens uppgifter numera ombesörjs av riksförsäkringsverket har vad som sägs i tredje meningen om anstalten ändrats till att avse verket. I övrigt har bestämmelserna underkastats en språklig översyn.

Tredje stycket. Bestämmelsen har endast justerats redaktionellt.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981. Vad som sägs i 4 kap. 6 § andra stycket om socialnämnden skall dock till utgången av år 1981 avse barnavårdsnämnden.

2. De nya bestämmelserna tillämpas även när en ansökan om adoption har

gjorts före ikraftträdandet men då ännu inte har slutligt prövats.

Punkt 1. I 4 kap. 6 § andra stycket finns f. n. vissa föreskrifter om barnavårdsnämnden. Riksdagen har nyligen beslutat att vad som sägs i bl. a. de bestämmelserna om barnavårdsnämnden skall fr. o. m. den 1 januari 1982 avse socialnämnden (se SoU 1980/81:15, rskr 130). För tiden till dess att denna lagändring träder i kraft skall föreskrifterna i 4 kap. 6 § andra stycket alltså gälla barnavårdsnämnden.

Punkt 2. Denna övergångsbestämmelse innebär bl. a. att, om situationen är sådan som anges i den nya bestämmelsen i 4 kap. 5 § andra stycket 2, en ansökan om adoption som har gjorts före ikraftträdandet inte efter denna tidpunkt får avslås på den grunden att samtycke inte föreligger av den som skall adopteras. Det kan tilläggas att, om ansökningen redan har hunnit slutligt prövas före ikraftträdandet och då avslagits med hänsyn till att samtycke saknas, något hinder inte finns för sökanden att återkomma sedan den nya bestämmelsen har trätt i kraft.

5 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslaget till lag om ändring i föräldrabalken.

6 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

JUSTITIE-
DEPARTEMENTET

SAMTYCKE OCH TILLSTÅND TILL ADOPTION

Promemoria med förslag till
lag om ändring i föräldrabalken

Ds Ju 1980:8

Promemorians huvudsakliga innehåll

I promemorian föreslås att en adoption skall kunna genomföras utan samtycke av den som skall adopteras, om denne är förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag.

Vidare föreslås att de nuvarande bestämmelserna om domstolarnas prövning av lämpligheten av en adoption förtydligas så att det klart framgår att tillstånd till adoptionen får ges endast om det med hänsyn till det personliga förhållandet mellan den som vill adoptera och den som skall adopteras finns särskilda skäl till adoptionen.

De föreslagna lagändringarna avses träda i kraft den 1 juli 1981.

Förslag tillLag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹

dels att 4 kap. 5 och 6 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i 4 kap. skall införas en ny paragraf, 5 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse

4 kap.

5 §

5 §

Utan eget samtycke må den som fyllt tolv år ej adopteras. dock må, utan hinder av att samtycke ej föreligger, adoption ske av den som är under sexton år, där-
est det kan antagas lända honom till skada att han tillfrågas.

Den som har fyllt tolv år får inte adopteras utan eget samtycke.

Sådant samtycke behövs dock inte, om den som skall adopteras

1. är under sexton år och det skul-
le skada honom eller henne att bli
tillfrågad, eller

2. är förhindrad att lämna samtycke
på grund av psykisk sjukdom, hämmad
förståndsutveckling eller psykisk
abnormitet av annat slag.

5 a §

Den som ej fyllt aderton år må ej adopteras utan föräldrarnas sam-
tycke. Moderns samtycke skall hava

Den som inte har fyllt arton år får
ej adopteras utan föräldrarnas sam-
tycke. Moderns samtycke skall ha

¹ Balken omtryckt 1978:853.

Nuvarande lydelse

Lämnats sedan hon hunnit tillräckligt återhämta sig efter nedkomsten. Vid adoption av adoptivbarn skall i stället inhämtas samtycke av adoptanten eller, om make adopterat andra makens barn, av makarna.

Samtycke enligt andra stycket fordras ej av den som är sinnessjuk, sinnesslö, utan del i vårdnaden eller å okänd ort. Är så-
dant fall för handen beträffande en av dem som enligt andra stycket skall samtycka till adoptionen, skall i stället samtycke inhämtas från barnets förmyndare.

Den som är förklarad ommyndig må ej adopteras utan förmyndares samtycke.

Föreslagen lydelse

Lämnats sedan hon har hunnit återhämta sig tillräckligt efter nedkomsten. Vid adoption av på annans adoptivbarn skall i stället samt
tycke inhämtas från adoptivföräldern eller, om gonne har adopterat sig makens barn, av håda makarna.

Samtycke enligt första stycket behövs ej av den som är sinnessjuk, sinnesslö, utan del i vårdnaden eller på okänd ort. Är detta
fallet beträffande var och en av dem som enligt första stycket skall samtycka till adoptionen, skall i stället samtycke inhämtas från barnets förmyndare.

Den som är förklarad ommyndig får inte adopteras utan förmyndarens samtycke.

6 §

Rätten skall pröva, huruvida adoptionen lämpligen må äga rum. Ej må tillstånd givas, med mindre adoptionen finnes lända till gagn för barnet samt sökanden uppfosttrat barnet eller vill uppfosttra det eller eljest särskild anledning är till adoptionen.

Rätten skall pröva om det är lämpligt att adoptionen ägor rum. Tillstånd får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet samt sökanden har upp-
fosttrat barnet eller vill uppfosttra det eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen.

Nuvarande lydelse

Ansökningsen ej bifallas, om å någondera siden vederlag är givet eller utfäst, ej heller om bidrag till barnets underhåll är avtalat, med mindre fråga är om bidrag med visst belopp en åter för alla och beloppet inbetalts till barnvårdsnämnden i den församling, där adoptionen är kyrkebokförd, eller till nämnden efter avtalad förbindelse å beloppet, vilken blivit av sökanden och nämnden godkänd. För belopp, som inbetalts till nämnden, skall genom dess förord hos riksförsäkringsanstalten eller svenskt försäkringsbolag inköpas om efter underhållsskyldigheten lämnad livränta åt barnet, där ej enligt avtalet hinder eller nämnden finner att beloppet ej på annat lämpligt sätt användas för barnets underhåll.

Avtal om vederlag eller underhåll, som borde föranleda avslag å ansökningsen därest avtalet varit för rätten kunnigt, vare, även om ansökningsen bifalles, utan verkan.

Föreslagen lydelse

Ansökningsen får inte bifallas, om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll. Underhålls- bidrag i form av engångsbelopp är dock inte hinder för tillstånd till adoptionen, om beloppet har inbetalts till barnvårdsnämnden i den församling där adoptionen är kyrkebokförd eller om det till nämnden har utfärdats en förbindelse på beloppet, vilken har godkänts av sökanden och nämnden. För det belopp som har inbetalts till nämnden skall genom dess förord hos riksförsäkringsverket eller ett svenskt försäkringsbolag inköpas en efter underhållsskyldigheten an- passad livränta åt barnet, om inte avtalet hindrar det eller nämnden finner att beloppet kan användas på något annat lämpligt sätt för barnets underhåll.

Ett avtal om ersättning eller underhåll, som borde ha medfört ett ansökningsen av- slags om rätten hade känt till avtalet, är utan verkan även om ansökningsen bifalls.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

De nya bestämmelserna tillämpas även när en ansökan om adoption har gjorts före ikraftträdandet men då ännu inte har slutligt prövats.

1 INLEDNING

För att en adoption skall komma till stånd måste vissa förutsättningar vara uppfyllda. Bl.a. får den som har fyllt 12 år inte adopteras utan att själv ha samtyckt till adoptionen. Om denne på grund av psykisk sjukdom, utvecklingsstörning e.d. inte kan lämna ett giltigt samtycke, går det i regel inte att genomföra adoptionen.

Riksdagen har vid ett par tillfällen uttalat att det finns skäl att mjuka upp reglerna om eget samtycke till adoption, så att även den som inte har förmåga att lämna ett sådant samtycke kan adopteras. Riksdagen har överlämnat åt regeringen att bestämma i vilken form reglerna skall ses över (se LU 1976/77:17; jfr LU 1979/80:23).

En annan fråga, som har uppmärksamats i den allmänna debatten, är vad som skall krävas för att en domstol skall ge tillstånd till en adoption. Det kan vara tveksamt vad som ligger i det nuvarande kravet på att, förutom att adoptionen skall vara till fördel för den som skall adopteras, det skall finnas särskild anledning till adoptionen.

De frågor som sålunda har aktualiserats behandlas i denna promemoria.

2 GÄLLANDE ORDNING I SVERIGE

2.1 Föräldrabalkens adoptionsregler

Gällande regler om adoption finns i 4 kap. föräldrabalken. De innebär att den som adopteras (adoptivbarnet) får rättslig ställning som barn till den som adopterar (adoptanten).

Genom adoptionen upphör de rättsliga banden till barnets biologiska föräldrar, utom i fall då barnet adopteras av någon som är gift med en biologisk förälder.

För att en adoption skall komma till stånd fordras tillstånd av domstol (4 kap. 1 §). Domstolen får ge sådant tillstånd endast om adoptionen är till fördel för adoptivbarnet och dessutom adoptanten har uppfostrat eller vill uppfostra adoptivbarnet eller annars särskild anledning finns till adoptionen. En ansökan om adoption får inte bifallas om vederlag förekommer (4 kap. 6 §).

Den som har fyllt 12 år får inte adopteras utan eget samtycke. Ett undantag gäller dock, om den som skall adopteras är under 16 år och det kan antas skada honom eller henne att bli tillfrågad (4 kap. 5 § första stycket).

Den som är under 18 år får inte adopteras utan att de biologiska föräldrarna har samtyckt till adoptionen (4 kap. 5 § andra stycket). Samtycke behövs dock inte av den som är sinnessjuk, sinnesslöv, utan del i vårdnaden eller på okänd ort. Är detta fallet beträffande båda föräldrarna, skall i stället samtycke inhämtas från barnets förmyndare (4 kap. 5 § tredje stycket).

Den som har förklarats omyndig får inte adopteras utan förmyndarens samtycke (4 kap. 5 § fjärde stycket).

Domstolen skall inhämta upplysningar om adoptivbarnet och adoptanten samt huruvida ersättning eller underhållsbidrag

har getts eller utlovats. Om barnet inte har fyllt 13 år skall yttrande inhämtas från barnavårdsnämnden både i den kommun där adoptanten och i den kommun där den som har vårdnaden är kyrkebokförd (4 kap. 10 § första stycket).

Om det är möjligt skall domstolen höra även en sådan förälder som inte behöver ge sitt samtycke till adoptionen (4 kap. 10 § andra stycket).

2.2 Bakgrunden till reglerna om samtycke till adoption

Bestämmelsen i 4 kap. 5 § första stycket föräldrabalken om att den som har fyllt 12 år inte får adopteras utan eget samtycke har hämtats från 1917 års adoptionslag. I förarbetena till denna lag angavs att bestämmelsen hade till följd att adoption inte kunde ske av den som var över 12 år och på grund av sinnessjukdom eller sinnesslöhet saknade rättelig handlingsförmåga. Något giltigt samtycke kunde nämligen inte avges i ett sådant fall. Det ansågs inte behövligt att för dessa fall införa ett undantag från kravet på eget samtycke till adoption.

I 4 kap. 5 § första stycket föräldrabalken infördes år 1958 bestämmelsen om att den som är under 16 år får adopteras utan eget samtycke om det kan antas skada honom eller henne att bli tillfrågad. Bestämmelsen angavs i första hand ta sikte på fosterbarn som adopteras. Enligt förarbetena kunde det nämligen allvarligt skada ett barn i pubertetsåldern att få reda på att fosterföräldrarna inte var barnets riktiga föräldrar. Det förutsattes att bestämmelsen skulle tillämpas endast i klara fall (se prop. 1958:144 s. 219).

Också bestämmelsen i 4 kap. 5 § andra stycket om samtycke av adoptivbarnets biologiska föräldrar härrör från 1917 års adoptionslag. Ursprungligen innehöll samma stycke även ett undantag från kravet på samtycke av en förälder, om denne var sinnessjuk, sinnesslö, utan del i vårdnaden eller på okänd ort. I samband med att vissa ändringar gjordes i föräldrabalken år 1971 redigerades 4 kap. 5 § om så att detta undantag flyttades över till ett nytt tredje stycke.

Undantaget gavs samtidigt en generell avfattning, så att det enligt orden avsåg var och en - och alltså inte bara föräldrar - som var sinnessjuk, sinnesslö etc. Det kunde därför ifrågasättas om ett undantag från kravet på samtycke gällde även när den som skulle adopteras var sinnessjuk, sinnesslö etc. I rättsfallet NJA 1975 s. 727 konstaterade emellertid högsta domstolen att en sådan innebörd inte kunde antas vara åsyftad med lagändringen. År 1976 ändrades undantagsbestämmelsen i 4 kap. 5 § tredje stycket så att det numera klart framgår att den avser endast fall då en biologisk förälder är sinnessjuk, sinnesslö etc. och att bestämmelsen alltså inte är tillämplig när den som skall adopteras saknar rättslig handlingsförmåga av en sådan anledning.

3 GÄLLANDE ORDNING I DE ANDRA NORDISKA LÄNDERNA

Lagstiftningen om adoption i de nordiska länderna har ursprungligen tillkommit i nordiskt samarbete. Förutsättningarna för adoption och dess rättsverkningar har stort sett reglerats på ett enhetligt sätt. Detta gäller bl.a. reglerna om tillstånd av myndighet till adoptionen. Beträffande reglerna om samtycke av den som skall adopteras föreligger dock vissa skiljaktigheter.

I Norge finns reglerna om adoption i 1917 års adoptionslag, som har ändrats senast år 1956. Bestämmelserna om samtycke av den som skall adopteras överensstämmer med gällande svenska regler. Vid adoption av den som har fyllt 12 men inte 16 år gäller dock ett undantag från kravet på eget samtycke endast för fall då fosterföräldrar vill adoptera ett fosterbarn och det skulle skada barnet att bli tillfrågat.

I Danmark antogs den nuvarande adoptionslagen år 1972. Även bestämmelserna i den lagen om samtycke av den som skall adopteras överensstämmer med de svenska reglerna.

I Finland infördes den 1 januari 1980 en ny lag om adoption. Tidigare gällde att adoption inte kunde ske utan samtycke av den som skulle adopteras, om denne var så utvecklad att man kunde fästa avseende vid hans eller hennes vilja. I den nya lagen anges som en huvudregel att samtycke krävs av den som är myndig eller har fyllt 15 år. Ett undantag gäller dock om denne på grund av sjukdom eller handikapp inte kan uttrycka sin vilja. Enligt förarbetena tar detta undantag inte sikte på kortvarig och övergående oförmåga utan avser endast varaktig oförmåga. Ett behov av bestämmelsen har ansetts föreligga t.ex. i sådana fall då någon samtidigt vill adoptera syskon och ett av dem till följd av handikapp inte kan uttrycka sin åsikt. Om adoption inte kunde ske av det handikappade syskonet skulle detta kunna vara till skada för samhörigheten mellan syskonen. Huvudregeln om samtycke av den som är myndig eller har fyllt 15 år kompletteras av en bestämmelse att adoption inte heller kan ske mot ett yngre barns vilja, om barnet är så utvecklat att avseende kan fästas vid dess uppfattning.

I en motion till 1976/77 års riksmöte (mot. 1976/77:661) begärdes en översyn av föräldrabalkens bestämmelser om krav på eget samtycke till adoption. Enligt motionären fanns det anledning att ändra 4 kap. 5 § föräldrabalken så, att ansökan om tillstånd att adoptera kan bifallas när den som skall adopteras inte kan lämna samtycke till adoptionen på grund av psykisk sjukdom eller utvecklingsstörning. Motionären förmodade att det inte var särskilt många sådana fall som uppstod men fann en lagändring motiverad bl.a. för att undvika att syskon blev olika behandlade i ett adoptionsärende.

Lagutskottet uttalade i sitt betänkande med anledning av motionen (LU 1976/77:17) att utskottet i likhet med motionären ansåg skäl tala för att reglerna om eget samtycke till adoption borde mjukas upp så att det blev möjligt att adoptera också dem som inte kunde lämna samtycke. En sådan ändring av adoptionsreglerna kunde emellertid enligt utskottet vara förenad med vissa gränsdragningsproblem och andra svårigheter vilka inte kunde förutses. Utskottet förordade därför att frågan blev föremål för översyn. Enligt utskottet borde det ankomma på regeringen att närmare bestämma formerna för utredningsarbetets bedrivande. Riksdagen anslöt sig till vad utskottet hade anfört. Detta gavs till känna för regeringen genom rskr 1976/77:144.

I en motion till 1979/80 års riksmöte (mot. 1979/80:1609) behandlades åter frågan om samtycke av den som skall adopteras. Motionären begärde förslag till en sådan ändring av föräldrabalken att den som har fyllt 12 år men är ur stånd att lämna giltigt samtycke till adoption kan adopteras i ^{vissa fall.}

Lagutskottet uttalade i sitt betänkande med anledning av motionen (LU 1979/80:23) att den av riksdagen begärda översynen hade påbörjats inom justitiedepartementet samt underströk vikten av att det genom motionen aktualiserade problemet snarast löstes. Riksdagen anslöt sig till vad utskottet hade anfört.

5 ÖVERVÄGANDEN OCH FÖRSLAG

5.1 Samtycke till adoption

En adoption har vittgående följder för den som skall adopteras (adoptivbarnet). Genom adoptionen får adoptivbarnet ställning som barn till den som adopterar (adoptanten), medan de rättsliga banden till de biologiska föräldrarna och deras släkt skärs av. Av naturliga skäl gäller detta dock inte i förhållande till en biologisk förälder som är gift med adoptanten. Syftet med en adoption i detta fall är ju att barnet skall få lika ställning till dem båda.

En adoption innebär således att alla de regler som berör föräldrar och barn blir tillämpliga mellan adoptanten och adoptivbarnet. Som exempel kan nämnas familjerättens regler om vårdnad, förmynderskap och arv. Med hänsyn till de genomgripande förändringar som en adoption alltså kan medföra har möjligheterna att adoptera kringgårdats på olika sätt

En förutsättning för att en adoption skall tillåtas är att domstol finner att den är till fördel för adoptivbarnet. Därvid är barnets egen inställning till adoptionen av största betydelse. Enligt 4 kap. 5 § föräldrabalken gäller i princip ett obligatoriskt krav på samtycke av barn som har fyllt 12 år. Även beträffande ett barn under 12 år bör man emellertid fästa stor vikt vid dess inställning, beroende på barnets mognad och ålder.

Kravet på samtycke av den som skall adopteras gäller även om denne på grund av psykiskt handikapp e.d. saknar rättslig handlingsförmåga och därför inte kan lämna ett giltigt samtycke. Det innebär att någon adoption inte kan komma till stånd i ett sådant fall. Detta kan många gånger vara otillfredsställande. I rättspraxis finns exempel på fall där mo-

dern till ett utvecklingsstört barn har gift sig med en man som genom en adoption har velat ge barnet rättslig ställning som barn i äktenskapet men där kravet på samtycke av barnet har hindrat detta. I ett rättsfall, där det utvecklingsstörda barnet hade ett syskon som blev adopterat, uttalade högsta domstolen att starka sakliga skäl talade för att även det utvecklingsstörda barnet borde ha kunnat adopteras, trots att barnet inte själv var i stånd att lämna samtycke (NJA 1975 s. 727). Som tidigare nämnts har också riksdagen ansett att det finns skäl att njuka upp reglerna om eget samtycke till adoption så att det blir möjligt att adoptera även dem som inte kan lämna samtycke.

Det finns därför anledning att införa ett undantag från kravet på samtycke i fall då den som skall adopteras lider av en sådan psykisk sjukdom e.d. att hans eller hennes inställning till adoptionen inte kan inhämtas under överskådlig tid. Det behöver knappast befaras att en sådan utvidgning av möjligheterna att adoptera skulle komma att missbrukas. En särskild garanti ligger i den domstolsprövning som krävs vid alla adoptioner.

Frågan är då hur man lagtekniskt bör avgränsa de fall där samtycke av den som skall adopteras kan undvaras. Det kan synas ligga nära till hands att välja den formulering som finns i 4 kap. 5 § andra stycket föräldrabalken för det motsvarande fallet att en biologisk förälder inte kan lämna giltigt samtycke till adoptionen. Enligt denna bestämmelse behövs inte sådant samtycke om föräldern är sinnessjuk eller sinnesslö. Det är emellertid tveksamt, om en sådan formulering skulle för adoptivbarnens del helt täcka de fall som hittills har tilldragit sig störat uppmärksamhet, nämligen att den som skall adopteras inte kan lämna samtycke på grund av utvecklingsstörning (jfr SOU 1977:23 s. 208). Beaktas bör också att formuleringen är ålderdomlig och inte återspeglar den medicinska terminologi som används idag. Riksdagen har i ett annat sammanhang förordat att det genom regeringens försorg sker en översyn av terminologin i de bestämmelser i föräldrabalken, giftermålsbalken och ärvdabalken där uttryck-

en sinnessjukdom och sinnesslöhet förekommer (LU 1975/76:33 s. 113 ff, rskr 397). Det kan därför inte anses lämpligt att föra in nya bestämmelser i föräldrabalken där dessa uttryck används.

I och för sig finns det skäl som talar för att man avvaktar den översyn av terminologin i bl.a. föräldrabalken som riksdagen sålunda har begärt. Denna översyn har ännu inte genomförts. Det beror bl.a. på att frågan om terminologin när det gäller psykiskt störda personer har aktualiserats även såvitt avser andra författningar än de familjerättsliga, bl.a. brottsbalken och lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (se SOU 1977:23, Socialstyrelsen redovisar 1977:14 och Ds S 1978:8). Det har synsats naturligt att terminologifrågan löses i ett sammanhang på ett så långt möjligt enhetligt sätt.

Med anledning av vad riksdagen har uttalat vid behandlingen av prop. 1979/80:1 om socialtjänsten (se SoU 1979/80:24 och 44, rskr 142 och 385) har regeringen tillsatt en parlamentarisk kommitté, socialberedningen (S 80:07), som fått till uppgift att bl.a. se över lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall. I sitt arbete torde denna kommitté också komma in på en avgränsning av sjukdomsbegreppen, vilken kan bli av betydelse även för den nämnda terminologifrågan. För att frågan om ett undantag från kravet på eget samtycke vid adoption inte skall fördröjas ytterligare bör emellertid ett särskilt förslag i den delen läggas fram nu. Detta förslag får sedan omprövas under det fortsatta arbetet på terminologifrågan i dess helhet.

En lämplig lösning synes då vara att efter mönster av bestämmelserna i 10 kap. 1 § föräldrabalken om omyndighetsförklaring föreskriva att samtycke av den som skall adopteras kan undvaras i fall då denne är förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag. En sådan bestämmelse torde ganska väl täcka de fall där det framstår som rimligt att en adoption kan genomföras utan samtycke av den som skall adopteras.

Den förordade bestämmelsen träffar visserligen inte sådana fall där kommunikation med den som skall adopteras är utesluten på grund av en kroppslig sjukdom eller därför att denne befinner sig i ett tillstånd som inte kan betecknas som en fysisk eller psykisk sjukdom men som ligger sjukdomen nära och kanske är resultatet av en sjukdom. Ett exempel är en trafikskadad, som för överskådlig tid är förhindrad att meddela sig med omvärlden sedan det av skadan orsakade sjukdomsförloppet har avstannat. I sådana fall finns emellertid knappast något egentligt behov av en undantagsregel av det slag som nu diskuteras. Det går ju inte att etablera någon närmare personlig kontakt mellan dem som skulle kunna komma i fråga som adoptivföräldrar och den sjuke eller skadade. Och det önskemål att ekonomiskt sörja för ett barn som adoptionen är ett uttryck för kan förverkligas på annat sätt, t.ex. genom ett testamentariskt förordnande.

Sammanfattningsvis förordas att ett undantag från kravet på eget samtycke till adoption ställs upp för det fall att den som skall adopteras är förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag. Att det föreligger ett sådant hinder för att avge samtycke torde i allmänhet böra styrkas genom läkarintyg. Några särskilda föreskrifter om bevisningen kan dock inte anses nödvändiga.

I samband med att den förordade undantagsbestämmelsen tas in i 4 kap. 5 § föräldrabalken bör paragrafen ändras så att den i fortsättningen behandlar endast samtycke av den som skall adopteras, medan de regler om samtycke av adoptivföräldrarna som f.n. finns där förs över till en ny paragraf, 5 a §. Dessa regler bör samtidigt ändras något rent redaktionellt.

5.2 Tillstånd till adoption

Enligt 4 kap. 6 § första stycket föräldrabalken skall domstolen, som tidigare har nämnts, pröva om det är lämpligt att en tilltänkt adoption äger rum. Domstolen får ge tillstånd till adoptionen endast om den är till fördel för barnet och dessutom sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det eller det annars finns särskild anledning till adoptionen. Av 4 kap. 10 § föräldrabalken framgår att domstolen har en skyldighet att på olika sätt skaffa fram underlag för sitt beslut. Bl.a. skall yttrande inhämtas från barnavårdsnämnden, om barnet inte har fyllt 18 år.

Enligt förarbetena till adoptionsbestämmelserna bör en adoption tillåtas endast då det finns särskild anledning att tillskapa ett familjerättsligt förhållande mellan den som vill adoptera och den som skall adopteras. I förarbetena sägs sålunda att adoptionsinstitutet inte bör få användas för att ge möjlighet till en namnändring som annars inte skulle ha tillåtits eller för att kringgå arvsskatte- eller arbetsmarknadsbestämmelser. Det har emellertid inte ansetts möjligt att i lagen uppställa några mera preciserade villkor för domstolens tillstånd till en adoption, utan en lämplighetsprövning får företas i varje särskilt fall (se lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken avd. II den 15 sept. 1913 s. 36).

I rättspraxis har tillstånd till en adoption vägrats i fall då det huvudsakliga syftet har varit att ge adoptivbarnet möjlighet att förvärva adoptantens släktnamn, vilket en annan bärare av namnet hade motsatt sig (NJA 1920 s. 449). Svea hovrätt har vidare i ett beslut den 18 december 1978 uttalat att en adoption, vars huvudsakliga syfte var att underlätta för ett utländskt barn att få tillstånd att stanna i Sverige, inte kunde anses vara till sådan fördel för barnet som avses i 4 kap. 6 § första stycket föräldrabalken, dvs. att medföra en varaktig och verklig familjeanknytning

mellan adoptanten och adoptivbarnet. I rättstillämpningen finns emellertid exempel på andra avgöranden som visar att en viss osäkerhet kan föreligga i denna fråga.

Som framgår av det tidigare sagda räcker det inte att en adoption är till fördel för den som skall adopteras. Det krävs dessutom att denne har uppfostrats eller kommer att uppfostras av adoptanten eller att det annars finns särskild anledning till adoptionen. Vad som ligger i uttrycket "särskild anledning" kan vålla tveksamhet. Bestämmelsen i 4 kap. 6 § första stycket föräldrabalken om domstolens lämplighetsprövning bör därför förtydligas, så att det klart framgår att det måste föreligga en särskild anledning att genom adoptionen befästa ett personligt förhållande mellan adoptanten och adoptivbarnet. Normalt bör det vara fråga om ett förhållande av väsentligen samma innehåll som det som föreligger mellan föräldrar och barn. Bestämmelsen bör samtidigt ändras rent språkligt.

I detta sammanhang bör understrykas vikten av att domstolarna enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken inhämtar tillräckliga upplysningar om skälen till adoptionen. I fall då den som skall adopteras är under 18 år torde domstolen i regel få ett tillfredsställande underlag för sin bedömning genom den utredning som barnavårdsnämnden har verkställt i ärendet. I andra fall kan det vara lämpligt att domstolarna inhämtar yttrande från exempelvis någon social myndighet eller, när en utländsk medborgare skall adopteras, från invandrarverket.

5.3 Ikraftträdande m.m.

De förordade lagändringarna bör träda i kraft den 1 juli 1981.

De nya bestämmelserna bör kunna tillämpas även när en ansökan om adoption har gjorts före ikraftträdandet men då ännu inte har slutligt prövats. En föreskrift om detta bör tas in i övergångsbestämmelserna.

Innehåll

	<u>sid.</u>
Promemorians huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
1 INLEDNING	5
2 GÄLLANDE ORDNING I SVERIGE	6
2.1 Föräldrabalkens adoptionsregler	6
2.2 Bakgrunden till reglerna om samtycke till adoption	7
3 GÄLLANDE ORDNING I DE ANDRA NORDISKA LÄNDERNA	9
4 TIDIGARE RIKSDAGSBEHANDLING	10
5 ÖVERVÄGANDEN OCH FÖRSLAG	11
5.1 Samtycke till adoption	11
5.2 Tillstånd till adoption	15
5.3 Ikraftträdande m.m.	16

Sammanställning av remissyttrandena över departementspromemorian (Ds Ju 1980:8) Samtycke och tillstånd till adoption

Remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över departementspromemorian avgetts av Göta hovrätt, Stockholms tingsrätt, domstolsverket, statens invandrarverk, socialstyrelsen, nämnden för internationella adoptionsfrågor, statens handikappråd, invandrapolitiska kommittén (A 1980:04), utlänningslagkommittén (A 1975:04), utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt, sociala centralnämnden i Stockholms kommun, sociala centralnämnden i Södertälje kommun, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Föreningen BRIS – Barnens Rätt I Samhället, Förbundet adoptionscentrum, Handikappförbundens centralkommitté och Svenska läkaresällskapet.

I det följande återges yttrandena i oavkortat skick under olika avsnitt.

1 Allmänna synpunkter

Göta hovrätt, domstolsverket, statens handikappråd, Handikappförbundens centralkommitté och Svenska läkaresällskapet:

Förslagen tillstyrks eller lämnas utan erinran i huvudsak.

Socialstyrelsen:

Socialstyrelsen tillstyrker de rent språkliga förändringar, som föreslagits i promemorian. Lagtexten, sådan den utformats i det aktuella lagförslaget, står i god överensstämmelse med det enkla och klara språkbruk, som man med fördel ser ersätta ett tungrott och föråldrat språkbruk.

2 Samtycke till adoption

2.1 Göta hovrätt:

Hovrätten anser – – att vissa av de föreslagna bestämmelserna bör erhålla en något annan lydelse. Sålunda bör – med hänsyn till att oförmåga att på grund av psykisk sjukdom eller dylikt lämna samtycke skall vara av varaktigt slag – den föreslagna regeln i 4 kap. 5 § 2. lyda: "är ur stånd att lämna giltigt samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag". Uttrycket "har hunnit återhämta sig" liksom uttrycket "av båda makarna" i 4 kap. 5 a § första stycket bör ändras till "har återhämtat sig" respektive "från båda makarna".

Hovrätten vill ifrågasätta om det inte för enhetlighetens skull finns anledning att även i den föreslagna bestämmelsen i 4 kap. 5 a § andra stycket redan nu införa samma medicinska terminologi som i 4 kap. 5 §. Enligt hovrättens uppfattning finns det knappast skäl som talar för att man avvaktar med en sådan ändring på grund av det pågående terminologiska översynsarbetet.

2.2 Stockholms tingsrätt:

Tingsrätten biträder uppfattningen att det finns skäl att mjuka upp reglerna om eget samtycke till adoption så att det blir möjligt att adoptera även dem som inte kan lämna eget samtycke. Vad i promemorian anförts som bakgrund till 5 § 2 st. 2 p. i förslaget finner tingsrätten mycket beaktansvärt. Det borde enligt tingsrättens uppfattning även övervägas att låta ändringen omfatta också sådana fall som nämns överst på s. 14, vid kroppslig sjukdom. Det kan t. ex. på grund av ett fosterbarnsförhållande föreligga en redan etablerad personlig kontakt och det är då rimligt att kunna genomföra en adoption utan samtycke av den som skall adopteras. Förslagets 5 § 2 st. 2 p. kan lämpligen kompletteras efter mönster av bestämmelsen i 18 kap. 3 § föräldrabalken. Då rätten enligt 4 kap. 6 § i förslaget har att pröva att adoptionen är till fördel för barnet, behöver inte befaras att en sådan utvidgning av möjligheterna till adoption skulle komma att missbrukas.

2.3 Domstolsverket:

I promemorian föreslås att de fall där samtycke av den som skall adopteras kan undvaras skall lagtekniskt avgränsas efter mönster av bestämmelserna i 10 kap. 1 § föräldrabalken, varigenom de mer tidsenliga termerna psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling och psykisk abnormitet av annat slag kommer till användning. Även om förslaget härigenom kan komma att föregripa det arbete som pågår i annat sammanhang med sjukdomsbegreppens avgränsning anser domstolsverket det välgrundat att inte använda de ålderdomliga formuleringarna sinnessjukdom, sinnesslöhet och annan rubbning av själsverksamheten.

Enligt domstolsverkets mening skulle det emellertid vara en fördel om terminologifrågan löstes på ett enhetligt sätt i 5 och 5 a §§. I likhet med vad som anförts i promemorian angående valet av terminologi i 5 § bör därför även beträffande 5 a § ett särskilt förslag läggas fram nu, som sedan får omprövas under det fortsatta arbetet på terminologifrågan i dess helhet.

Som utgångspunkt för närmare överväganden i detta avseende föreslår domstolsverket att 5 a § 2 st. ändras enligt följande. "Samtycke enligt första stycket behövs inte av den som på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag är förhindrad att lämna ett sådant samtycke. Samtycke behövs inte heller av den som inte har del i vårdnaden eller vistas på okänd ort. Är detta fallet . . .".

2.4 Socialstyrelsen:

I promemorian föreslås att det införs en lagstadgad rätt att frångå kravet på samtycke av den som skall adopteras om denne på grund av psykiskt handikapp e. d. saknar rättslig handlingsförmåga och därför inte kan lämna ett giltigt samtycke. Den föreslagna lagtexten avser att reglera ett synnerligen svårbemästrat rättsområde, som rör ömtåliga mänskliga förhållanden. En så pass betydelsefull ändring i förhållande till gällande rätt, som i promemorian förordats, bör inte genomföras utan starka skäl. Socialstyrelsen finner att de skäl, som i promemorian åberopats till stöd för en sådan lagändring, har den tyngd som görs gällande i promemorian. Av rättspraxis på området framgår likaledes att starka sakliga skäl talar för att psykiskt utvecklingsstörda barn i vissa fall borde få kunna adopteras även om de själva är ur stånd att lämna giltigt samtycke. Socialstyrelsen finner ej anledning invända mot att undantag från samtycke vid adoption på angiven grund lagfästes samt finner härutöver att den i promemorian föreslagna bestämmelsen i allt väsentligt tillgodoser högt ställda krav på ändamålsenlig reglering av rättsområdet.

I promemorian föreslås vidare att den nuvarande regeln i 5 § andra stycket föräldrabalken överförs till en ny paragraf, 5 a §. Innehållet i paragrafen är i sak oförändrat. Man har därför valt att bibehålla uttrycken "sinnessjukdom" och "sinnesslöhet". Detta är naturligtvis inte särskilt tillfredsställande. Uttrycken "sinnessjukdom" och "sinnesslöhet" har utmönstrats ur modernt medicinskt språkbruk. I vårdlagarna har uttrycken ersatts av andra medan de alltså kvarstår i viss annan äldre lagstiftning bl. a. i föräldrabalken. Genom regeringens försorg sker en översyn av terminologin i de bestämmelser bl. a. i föräldrabalken, där uttrycken sinnessjukdom och sinnesslöhet förekommer. Detta förhållande påtalas i promemorian, där detta likaledes anförs som skäl för att nu inte föra in nya bestämmelser i föräldrabalken, där begreppen sinnessjukdom och sinnesslöhet alltså används. Frågan om en ändring av terminologin i reglerna om adoption i föräldrabalken bör, enligt vad som anförs i promemorian, inte aktualiseras i föreliggande lagstiftningsarbete utan den föreslagna lagtexten bör omprövas under det fortsatta arbetet på terminologifrågan i dess helhet. Socialstyrelsen ställer sig emellertid tveksam till om man i samma lag och t. o. m. i samma kapitel i lagen bör ha olika uttryck för i princip samma psykiska tillstånd.

— — —

Enligt 4 kap. 5 § första punkten i föräldrabalken föreligger vid adoption i princip ett obligatoriskt krav på samtycke av barn som har fyllt 12 år. Genom lagändring 1958 infördes ett undantag från kravet på barnets eget samtycke. Enligt denna undantagsbestämmelse får barn under 16 år utan hinder av eget samtycke adopteras om det kan antagas skada barnet om barnet tillfrågas. Av skäl, som departementschefen anförde i prop. 1958:144, framgår att

önskan att åvägabringa största möjliga nordiska rättslikhet på adoptionslagstiftningens område i icke oväsentlig mån bidragit till att ifrågavarande undantagsbestämmelse infördes i svensk lagstiftning. Bestämmelsen angavs i första hand ta sikte på fosterbarn, som i puberteten kunde förväntas ta allvarlig skada av att få kännedom om att fosterföräldrarna ej tillika var barnets biologiska föräldrar. Det uttalades att bestämmelsen skulle användas med stor restriktivitet.

Socialstyrelsen sätter ifråga om denna bestämmelse alltjämt bör behållas. Öppenheten i foster- och adoptivbarnsförhållanden har alltsedan 1958 ökat väsentligt och attityderna i samhället beträffande dessa frågor har förändrats. Det är normalt av vikt för barnets utveckling att barnet på ett tidigt stadium och före pubertetsåldern får vetskap om de rätta förhållandena och sitt biologiska ursprung. I fosterbarnstillsynen ingår såsom en angelägen uppgift att tillse att fosterbarnet vid lämplig tidpunkt och på lämpligt sätt får denna kunskap. I de sällsynta fall ett äldre barn vid tidpunkten för adoptionen saknar kunskap om sitt biologiska ursprung är det numera regel att fosterföräldrarna i problematiska fall får stöd från barnavårdsnämnden (eller annan berörd myndighet), som därvid tillser att situationen på ett för barnet skonsamt sätt blir klarlagt. I dagens samhälle framstår undantagsbestämmelsen i 5 § såsom en onödig formalitet. Bestämmelsen snarare bidrar till att skjuta konflikter på framtiden i stället för att förebygga dem. På skäl som nu anförts föreslår socialstyrelsen att 5 § första punkten i föräldrabalken utgår.

2.5 Nämnden för internationella adoptionsfrågor (NIA):

NIA tillstyrker att föräldrabalken, FB, ändras så att även ett barn över 12 år kan adopteras oavsett att barnets psykiska tillstånd är sådant att det inte själv kan lämna sitt samtycke.

NIA vill därutöver ifrågasätta nödvändigheten av att i FB 4 kapitlet 5 § ha kvar möjligheten att underlåta att höra en ungdom under 16 år med anledning av att det skulle vara till skada för honom eller henne att bli hörd. Bestämmelsen infördes 1958 och enligt promemorian avsåg den i första hand fosterbarn som i puberteten skulle kunna ta allvarlig skada av att få kännedom om att "fosterföräldrarna inte var barnets riktiga föräldrar". NIA vill påpeka att öppenheten i foster- och adoptivbarnsförhållanden ökat väsentligt sedan 1958 och attityderna i samhället till dessa frågor har förändrats. Myndigheter som arbetar med fosterbarns- och adoptivbarnsplaceringar är i dag angelägna om att poängtera för foster- och adoptivföräldrar vikten av att barnet på ett mycket tidigt stadium får kännedom om de rätta

förhållandena och om sitt ursprung. Detta arbete kan försvåras av paragrafens nuvarande lydelse. NIA ifrågasätter således om denna undantagsbestämmelse längre fyller någon funktion. Skulle i något enstaka fall en ungdom inte känna till förhållandena och fosterföräldrarna önskar adoptera honom eller henne bör fosterföräldrarna i stället få myndigheternas hjälp att klargöra situationen, att skjuta upp ett sådant klargörande kan inte vara till fördel för barnet. NIA föreslår därför att bestämmelsen tas bort i förslaget till ny lydelse av 4 kapitlet 5 §.

2.6 Utredningen om barnens rätt:

Av innehållet i promemorian framgår att det uppenbarligen finns anledning att införa ett undantag från kravet på samtycke i fall den som skall adopteras lider av sådan psykisk sjukdom e. d. att hans eller hennes inställning till adoptionen inte kan inhämtas under överskådlig tid. Vi tillstyrker därför att 4 kap. 5 § föräldrabalken ändras och har inte någon erinran mot utformningen av bestämmelsen.

För att undvika att ifrågavarande utvidgning av möjligheterna att adoptera missbrukas vill vi betona vikten av att domstolen enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken inhämtar tillräckliga upplysningar från barnavårdsnämnd om skälen till adoptionen.

2.7 Sociala centralnämnden i Stockholms kommun:

Förvaltningen finner det angeläget att även barn, som är ur stånd att lämna eget samtycke, kan bli adopterade i de fall en adoption är till fördel för dem. Det är emellertid beklagligt att man inte ansett sig kunna inbegripa även barn, som inte kan lämna samtycke på grund av fysisk sjukdom eller kvarstående men efter skada. Situationen för ett barn, som är utvecklingsstört på grund av förlossningsskada, kan vara mycket lik situationen för ett barn som vid några års ålder drabbas av en hjärnskada vid exempelvis en trafikolycka. Tidpunkten för skadans uppkomst bör inte medföra att barn behandlas olika ur adoptionssynpunkt. För ett friskt barn som adopteras kan det te sig stötande att dess fysiskt sjuka syskon inte omfattas av adoptionen och att syskonen därigenom skiljs åt i familjerättsligt hänseende.

2.8 Sociala centralnämnden i Södertälje kommun:

Den väsentligaste delen i förslaget utgörs av den utökade möjligheten att adoptera person över 12 år även om denne av vissa skäl inte kan ge sitt samtycke till adoptionen. Ändringen innebär bl. a. att den familjerättsliga ställningen för barn i denna situation avsevärt förbättras. Även om bestämmelsen inte kommer att beröra något stort antal personer är det värdefullt att ändringen kommer till stånd.

Beträffande terminologin delar centralnämnden uppfattningen att ändringar bör ske samtidigt i samtliga författningar som berörs. Den beslutade översynen bör dock genomföras med det snaraste så att föråldrade begrepp så snart som möjligt kan mönstras ut.

2.9 Sveriges advokatsamfund:

Av promemorian innehåll framgår att det finns anledning införa undantag från kravet på samtycke i sådana fall där den som skall adopteras lider av psykisk sjukdom e. d. av sådan art att hans eller hennes inställning till adoptionen inte kan inhämtas under överskådlig tid. Samfundet tillstyrker därför att 4 kap. 5 § föräldrabalken ändras på föreslaget sätt. Samfundet har inte heller någon erinran mot utformningen av den nya bestämmelsen och utgår från att fullständiga upplysningar kommer att inhämtas i ett dylikt ärende, så att inte slopandet av kravet på samtycke kan ge anledning till missbruk.

2.10 Sveriges domareförbund:

Domareförbundet tillstyrker förslaget att adoption skall kunna ske även om den som skall adopteras är förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag. Förbundet vill emellertid ifrågasätta om inte adoption bör göras möjlig även i de i promemorian (sid 14) nämnda fallen att kommunikation med den som skall adopteras är utesluten t. ex. på grund av trafikskada. Också i dylika fall kan problem uppkomma åtminstone vid syskonadoption.

2.11 Föreningen BRIS – Barnens Rätt I Samhället:

Betr. 4:5 p. 1. så vill BRIS framhålla vikten av att så långt som möjligt undvika att barn undanhålls vetskap om sitt biologiska ursprung. Vår erfarenhet är att den chock som ett sent avslöjande av sådan art innebär för barnet, kan ha mycket långvariga skadliga effekter. Oavsett i vilken ålder och på vilket sätt ett sådant avslöjande sker, så innebär det alltid att barnet måste starkt ifrågasätta även andra viktiga bitar av tillvaron. BRIS efterlyser att alla som handlägger adoptionsärenden får anvisningar om vikten av att alla barn får en trovärdig grund att stå på och att hjälp av erfaren barnexpertis ges, att bearbeta de fall där barnen ännu inte fått sådan vetskap. BRIS vill än en gång understryka vikten av att i möjligaste mån undvika att 4:5 p. 1. skall behöva tillämpas.

2.12 Förbundet adoptionscentrum (AC):

AC kan inte instämma i utredningens synpunkter om att det skulle saknas skäl att, när lagen nu ändras, även göra det möjligt att genomföra en adoption, om ett barn över 12 år p. g. a. fysisk skada inte kan ge eget samtycke. I ett tänkt fall där barnet kommer till en familj för att adopteras, och innan adoptionen hunnit fullföljas blir trafikskadat, skulle adoptanterna enligt det framlagda förslaget fortsättningsvis bli förhindrade att fullfölja det åtagande de gjort gentemot barnet, därför att barnets samtycke inte kan inhämtas. Detta kan medföra konsekvenser särskilt vid adoption av två eller flera syskon. Syskonband som avsetts bli vidmakthållna genom adoptionen skulle därigenom kunna brytas. I samband med en adoption från utlandet skulle barnet dessutom kunna ställas utan någon rättslig anknytning i Sverige, om inte barnet tidigare lämnat eget samtycke. AC anser ur dessa aspekter det vore lämpligt att i 5 § införa även ett undantag för den som skall adopteras och är förhindrad att lämna eget samtycke p. g. a. sjukdom eller liknande.

I paragrafen nämns "föräldrarnas" samtycke i första punkten och "adoptivföräldrarnas" samtycke vid adoption av någon annans adoptivbarn i tredje punkten.

AC finner att det klart bör framgå att båda adoptanternas samtycke krävs vid en omadoption, om inte första punkten skall tolkas så att "föräldrarna" avser antingen de biologiska föräldrarna eller adoptivföräldrarna. AC ifrågasätter om inte texten kunde förenklas genom att i stället använda uttrycket "rättsliga vårdnadshavare". Eljest anser AC att tredje punkten bör ändras till ". . . i stället samtycke inhämtas från adoptivföräldrarna eller om en förälder har adopterat sin makes barn, av båda makarna."

Angående undantagen från krav på samtycke enligt 1 st. ifrågasätter AC om inte ett undantag även här borde införas. Om t. ex. en förälder är svårt trafikskadad och därför inte kan ge sitt samtycke skulle en adoption såvitt AC förstår bli omöjlig, om icke föräldern i sådant fall fråntas den rättsliga vårdnaden. AC tänker här närmast på t. ex. fallet att ett adoptivbarn ganska nyligen anlänt till Sverige från utlandet, adoptionen hunnit genomföras och barnet genom en sådan olyckshändelse blir "föräldralöst". Huruvida möjlighet föreligger att i ett sådant fall, om det gäller en ensamstående förälder eller om båda föräldrarna drabbats, frånta denne eller dessa den rättsliga vårdnaden undandrar sig AC:s kännedom.

I 5 § stadgas att moderns medgivande ska ha lämnats sedan hon har hunnit tillräckligt återhämta sig efter nedkomsten. I Europakonventionen stadgas tiden 6 veckor för denna återhämtning. Denna bestämmelse har i vissa fall

lett till att svensk domstol ifrågasatt genomförandet av en adoption där modern i utlandet har lämnat sitt medgivande efter kortare tid. AC finner att när ett medgivande lämnats i utlandet borde det stå helt klart att man vid den svenska prövningen accepterar att medgivandet skett på de grunder eller enligt den praxis som gäller i barnets ursprungsland.

2.13 Svenska läkaresällskapet:

När det gäller att avgöra om psykisk sjukdom förhindrar den som skall adopteras att lämna sitt samtycke måste hänsyn tas till om sjukdomen är övergående eller permanent. Samma är förhållandet vid bedömningen om förälders förmåga att lämna samtycke. Bland annat av denna anledning får Sällskapet föreslå att ett formellt stadgande om läkarintyg intages i lagen.

Förslaget tar även upp frågan om terminologi då det gäller psykisk störning och hänvisar till en av riksdagen begärd modernisering och översyn av denna terminologi. Det är Sällskapets uppfattning att en sådan översyn bör komma till stånd så snart som möjligt, varigenom framförallt uttryck såsom "sinnessjuk" och "sinnesslö" bör ersättas med formuleringar som motsvarar en mer modern uppfattning om sådana tillståndets karaktär.

3 Tillstånd till adoption

3.1 Göta hovrätt:

Enligt hovrättens mening överensstämmer uttrycket "har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det" i 4 kap. 6 § första stycket andra punkten knappast med nutida språkbruk. Bestämmelsen bör erhålla följande lydelse: "Tillstånd . . . samt det huvudsakliga syftet är att skapa eller befästa ett familjerättsligt förhållande mellan sökanden och barnet eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan dem finns särskild anledning till adoptionen."

3.2 Stockholms tingsrätt:

Beträffande utformningen av 6 § anser tingsrätten – med tanke på att adoptionen avser att *befästa* ett personligt förhållande – att man bör överväga att rent språkligt förtydliga lagtexten sålunda: ". . . eller det annars med hänsyn till att *det föreligger ett personligt* förhållande mellan sökanden och barnet finns . . ."

Det kan tilläggas att tingsrättens tredje och fjärde avdelningar lämnat utan bifall åtminstone ett tiotal ansökningar om adoption av vuxna utlänningar med hänsyn till att avsikten med den tilltänkta adoptionen varit att, med kringgående av regler för invandring, bereda personen tillfälle att stanna i Sverige.

3.3 Statens invandrarverk:

Verket begränsar sitt yttrande till frågan om adoption av utomnordisk medborgare som inte har uppehållstillstånd i Sverige och där syftet med adoptionen kan vara att kringgå invandringsbestämmelserna.

Adoptionsreglerna i sin nuvarande utformning medger att tillstånd att adoptera utomnordisk medborgare kan meddelas i fall där vederbörande inte är berättigad till uppehållstillstånd enligt utlänningslagstiftningen. Det har även förekommit att adoption kommit till stånd då lagakraftvunna avlägsnandebeslut förelegat.

Enligt verkets uppfattning är det inte ovanligt att adoptionen haft till främsta syfte att den adopterade skall få uppehållstillstånd i Sverige. Sedan adoptionerna genomförts har i flera kända fall kontakterna mellan parterna upphört. Det har vidare hänt att den adopterade sökt uppehållstillstånd i Sverige för sina biologiska föräldrar.

Svea Hovrätt har i ett beslut den 18 december 1978 uttalat att enligt nuvarande lydelse av 4 kap. 6 § 1 st. föräldrabalken skall adoptionen leda till en varaktig och verklig familjeanknytning mellan adoptanten och den adopterade. En adoption som huvudsakligen syftar till att underlätta för den adopterade att få tillstånd i Sverige bör således inte vinna bifall.

Mot bakgrund att adoptionen syftar till att tillskapa ett familjerättsligt förhållande kan ifrågasättas om reglerna ger utrymme för adoption mellan nära anhöriga, t. ex. syskon. Den åsyftade familjeanknytningen kan i sådana fall normalt redan anses föreligga genom den biologiska släktrelationen.

Tillstånd till adoption kan också ges om adoptanten vill uppfostra den adopterade. Detta är enligt verkets uppfattning i normalfallet inte relevant i fråga om en person som passerat skolpliktig ålder.

Domstolarna är enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken skyldiga att på olika sätt skaffa fram underlag för sitt beslut. Med anledning av att verket i vissa fall beretts tillfälle yttra sig i ärenden om adoption av vuxna utomnordiska medborgare har tingsrätten fått information om den tilltänkte adopterade, t. ex. att vederbörande tidigare sökt tillstånd och åberopat andra skäl än vad som nu är aktuella samt att ansökningen om adoption kunde vara ett försök att kringgå utlänningslagstiftningen.

Enligt rådande praxis i utlänningsärenden beviljas i regel uppehållstillstånd för ogift barn mellan 16 och 20 år om de har sina vårdnadshavare här. Enligt 30 § utlänningsförordningen är ogift utländskt barn under 16 år undantagen från skyldighet att ha uppehållstillstånd om barnets vårdnadshavare eller när flera har vårdnaden, en av dem är svensk medborgare eller medborgare i Danmark, Finland, Island eller Norge eller är bosatt här i riket och har uppehållstillstånd. För utländsk medborgare över 20 år är enbart en önskan att förena sig med föräldrar som bor i Sverige inte ett tillräckligt skäl för uppehållstillstånd.

Även om några formella hinder inte finns för verket att vägra uppehållstillstånd fastän adoptionsbeslut föreligger är det olyckligt om en adoption ägt rum om parterna därvid förutsatt att de kan förena sig i Sverige. Om beslut om adoption skall vara styrande för tillståndsgivningen är det emellertid stötande att den adopterade därigenom kan få en tillståndsmässigt förmånligare behandling än vuxna barn som enligt gällande praxis långt ifrån alltid tillåts bosätta sig hos sina biologiska föräldrar i Sverige.

Verket anser att den som är äldre än 16 år och som adopteras här i Sverige inte av denna anledning skall meddelas uppehållstillstånd när det sedermera visar sig att det är fråga om en adoption i syfte att kringgå utlänningslagstiftningen.

Enligt förslaget till ändring av 4 kap. 6 § föräldrabalken krävs bl. a. att det med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet skall finnas särskild anledning till adoption. Normalt bör det vara fråga om ett förhållande av väsentligen samma innehåll som det som föreligger mellan föräldrar och barn.

Förslaget innebär att förutsättningarna för adoption i viss mån preciseras. Fortfarande finns dock risk för att domstol även i fortsättningen kan ge tillstånd till adoption på felaktigt eller bristfälligt underlag. Verket anser därför att domstol, om det inte är uppenbart obehövt, bör inhämta yttrande från invandrarverket i ärende om adoption av utomnordisk medborgare som fyllt 16 år. Detta bör antingen framgå av lagtexten, t. ex. genom en ändring av 4 kap. 10 § föräldrabalken eller genom ett uttalande i regeringens proposition med förslag till ändring av 4 kap. nämnda lag. Verket kan därvid upplysa domstolen om vederbörande är eller har varit aktuell i ett tillståndsärende. Vidare kan verket rent allmänt upplysa om förutsättningarna för att få tillstånd att vistas i Sverige och om så erfordras göra en preliminär bedömning härav i det enskilda fallet.

Vad beträffar barn under 16 år är dessa undantagna från skyldighet att ha uppehållstillstånd i de fall som anges i 30 § utlänningsförordningen. Domstol bör vara uppmärksam på att det även i dessa fall kan vara fråga om skenadoption i syfte att gå förbi gällande invandringsbestämmelser och i förekommande fall infordra yttrande från invandrarverket.

3.4 Socialstyrelsen:

Enligt 4 kap. 6 § i föräldrabalken skall domstolen verkställa en lämplighetsprövning huruvida adoption må äga rum. Rätten skall därvid pröva om adoptionen är till gagn för barnet. Lagen har enligt motiven förklarats vila på den uppfattningen att adoption ej får bifallas av rätten utan att det föreligger särskild anledning att tillskapa ett familjerättsligt förhållande mellan den som vill adoptera och den som skall adopteras. Det har emellertid ej ansetts

möjligt att i lagen uppställa några mera preciserade villkor för domstolens lämplighetsprövning. I syfte att förbättra underlaget för rättsens bedömning föreslås i promemorian att lokutionen "särskild anledning" förtydligas så att det framgår att det måste föreligga en särskild anledning att genom adoptionen befästa ett personligt förhållande mellan de blivande adoptivföräldrarna och adoptivbarnet. Socialstyrelsen anser att den föreslagna lagtexten innebär ett förtydligande av regelns innebörd. Styrelsen har därutöver anledning förmoda att den föreslagna lydelsen kommer att skapa ökad förutsättning för en enhetligare rättspraxis på området. Socialstyrelsen tillstyrker sålunda lagförslaget i denna del.

3.5 Nämnden för internationella adoptionsfrågor (NIA):

Vad gäller ändringen av FB 4 kapitlet 6 § vill NIA påpeka det angelägna i att en adoption genomförs även i de fall adoptanterna inte har för avsikt att eller kan uppföstra barnet. Det kan gälla makar som gemensamt tagit emot ett utländskt barn i avsikt att adoptera det men innan adoptionen genomförts kommit fram till att de inte önskar fortsätta äktenskapet. Makarna bör i dessa fall ändå adoptera gemensamt för att barnet skall få rättslig anknytning till båda makarna med allt vad det innebär ang. rätt till underhållsbidrag, barnpension, arv m. m. Det kan även gälla makar som av någon anledning inte har kapacitet att sörja för den personliga omvårdnaden av ett barn. Barnet kanske är sjukt, utvecklingsstört eller annat och någon annan adoptant inte går att finna. De makar som tagit barnet till sig från ett annat land bör vara skyldiga att adoptera barnet även om barnavårdsmyndigheten redan sört för barnets vård på annat sätt. Oftast har makarna handlingar från barnets hemland där de förbundit sig att adoptera barnet i Sverige eller i förekommande fall redan adopterat barnet utomlands. NIA anser det viktigt att den föreslagna formuleringen "det personliga förhållandet" inbegriper även dessa fall. Finner man sedan ett lämpligt adoptivhem kan barnet "omadopteras" med de första adoptivföräldrarnas samtycke. Att få fram ett nytt samtycke från barnets företrädare utomlands, när ett samtycke redan lämnats i de första makarnas namn, kan vara en mycket vanskelig uppgift.

Följden av att en adoption ej kommit till stånd i ett fåtal ärenden av ovannämnda typ har blivit att det finns barn i Sverige som tagits hit för adoption men som inte blivit adopterade och följaktligen inte har någon som helst familjerättslig anknytning.

Då det gäller utländska adoptivbarn har det förekommit att barn inte har kunnat adopteras av den anledningen att de omplacerats till fosterföräldrar som inte ansett sig ha råd att avstå från fosterlön. Att finna lämpliga fosterföräldrar till barn med problem kan vara mycket svårt.

Ett aktuellt ärende rör en flicka som i 9-årsåldern kom till en svensk familj. Flickan hade stora problem att anpassa sig till familjen som visade sig inte ha kapacitet att klara av de problem som uppstod. Familjen vägrade också att adoptera flickan med hänvisning till problemen. Flickan omhändertogs och efter en tids vistelse på barnpsykiatrisk avdelning placerades hon i fosterhem. Emellertid separerade fosterföräldrarna efter något år och flickan blev kvar hos fostermodern tillsammans med tre biologiska barn i familjen. Flickan har det bra i fosterhemmet och fostermodern skulle vilja adoptera flickan men hon anser sig inte av ekonomiska skäl kunna göra det då hon är beroende av fosterlönen. För närvarande är det ju inte heller möjligt för en ensamstående adoptant att få bidragsförskött. I det här aktuella fallet har man inte heller lyckats förmå de första fosterföräldrarna att adoptera flickan vilket ju från början var avsikten.

NIA har till utredningen om barns rättsliga ställning påtalat det oförsvarliga i förhållandet att makar som inför utländska myndigheter åtar sig att adoptera ett barn sedan kan dra sig undan detta ansvar i Sverige.

En social centralnämnd kan inte i förväg tillförsäkra en adoptivförälder någon ersättning i stället för fosterlön då detta enligt 4 kapitlet 6 § skulle vara ett adoptionshinder.

NIA anser detta vara mycket beklagligt. Varje barn bör få den trygghet det innebär att bli adopterad och därmed helt jämställd med ev. syskon. Lagparagrafen bör därför utformas så att det är möjligt för en socialnämnd att i mycket speciella fall inför en adoption tillförsäkra en adoptant ett visst ekonomiskt stöd som också skulle kunna utgå sedan adoptionen genomförts och till dess barnet uppnått en viss ålder.

Tilläggas kan att man i många anglosaxiska länder redan genomfört en sådan reform som man benämner "subsidized adoptions".

3.6 Invandrapolitiska kommittén:

Invandrapolitiska kommittén begränsar sig i sitt yttrande till den föreslagna förändringen av 4 kap. 6 § föräldrabalken.

Ett av syftena med ändringsförslaget är att förtydliga kravet på en personlig relation mellan tilltänkta adoptanter och vuxna utländska adoptivbarn så att invandringsbestämmelserna inte kringgås genom adoptionen.

Den föreslagna ändringen av ovannämnda paragraf innebär en viss ytterligare precisering av förutsättningarna för adoption. Enligt förslaget krävs att det med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet skall finnas särskild anledning till adoptionen – såvida det inte är frågan om att sökanden har uppfostrat eller har för avsikt att uppfostra barnet. Man måste emellertid gå till motivdelen av departementspromemorian för att det inledningsvis nämnda invandrapolitiska syftet med paragrafen skall framgå klart. Det skulle vara en klar fördel både om syftet

med bestämmelsen kunde framgå tydligare av lagtexten och om rekommendationen att höra invandrarverket i fråga om adoption av vuxna utländska medborgare kunde författningsregleras. I vart fall måste en effektiv information ske i dessa frågor. Bakgrunden till dessa synpunkter behandlas ytterligare i det följande.

Enligt rådande praxis beviljas utländska medborgare över 20 år endast undantagsvis uppehållstillstånd för bosättning här om huvudskälet de kan åberopa är att föräldrarna bor i landet. Undantag har i praxis medgetts för t. ex. ogift person som levt tillsammans med föräldrarna i hemlandet och önskar förena sig med dessa inte alltför lång tid efter inflyttningen. För att en bedömning i det enskilda fallet skall kunna göras måste självfallet ytterligare omständigheter än de grundfaktorer som nämndes i detta exempel vara kända. Ogifta barn mellan 16 och 20 år brukar i regel beviljas uppehållstillstånd om de har sina vårdnadshavare här. För barn under 16 år föreligger undantag från skyldigheten att ha uppehålls- och arbetstillstånd om barnets vårdnadshavare, eller när flera har vårdnaden, en av dem är svensk medborgare eller medborgare i Danmark, Finland, Island eller Norge, eller är bosatt här i riket och har uppehållstillstånd.

I ärenden om uppehållstillstånd för barn över 16 år måste alltså en bedömning göras i varje enskilt fall. Det gäller att undvika att domstol meddelar beslut i adoptionsärenden rörande utländska medborgare över 16 år utan att ha tillgång till den information om det tilltänkta adoptivbarnets anknytning till adoptanten som kan finnas hos invandrarverket. Det är ingen lycklig lösning, vare sig för de enskilda personer som berörs eller för den allmänna tilltron till samhällets rättstillämpning, om domstol meddelar adoptionsbeslut i sådana fall då anknytningen till adoptanten enligt rådande praxis inte är tillräcklig för att uppehållstillstånd skall kunna meddelas.

Mot bakgrund av det anförda anser kommittén att det är viktigt att invandrarverket hörs när det gäller adoption av vuxna utländska medborgare. Åldersgränsen bör med hänsyn till de regler om uppehållstillstånd och till den praxis som gäller bestämmas till 16 år.

3.7 Utlänningslagkommittén:

Under senare år har det förekommit fall av s. k. vuxenadoption av utländska medborgare, där det funnits starka skäl anta att adoptionen tillkommit för att kringgå invandringsreglerna. Myndigheterna dvs. invandrarverket och regeringen har emellertid ändå inte ansett sig kunna vägra den adopterade uppehållstillstånd här. I praxis har dessutom redan fattade avlägsnandebeslut upphävts och den adopterade har fått tillstånd att stanna här. Den adopterade har då kunnat komma i en bättre situation än utländska barn, som har sina biologiska föräldrar här och åberopar denna anknytning som skäl för att få stanna; i vart fall om barnen är över 20 år. Inte sällan har

det förekommit att den adopterades biologiska föräldrar, sedan adoptionen väl ägt rum, anhållit om tillstånd att få invandra till Sverige och då åberopat barnet/den adopterade för att få komma hit!

Praxis när det gäller uppehållstillstånd för barn är följande. Ogifta utländska barn under 16 år är undantagna från skyldigheten att ha uppehållstillstånd om deras föräldrar eller annan legal vårdnadshavare har rätt att vistas här. Barn mellan 16 och 20 år beviljas i regel uppehållstillstånd under samma förutsättningar. Barn över 20 år däremot som har sina föräldrar här får uppehållstillstånd bara under vissa förutsättningar. En viktig sådan är att barnet har bott med föräldrarna i hemlandet och att föräldrarnas utflyttning till Sverige inte ligger alltför långt tillbaka i tiden. I ärenden om uppehållstillstånd för barn över 16 år, som har sina föräldrar eller annan legal vårdnadshavare här, görs således en bedömning i varje särskilt fall om tillstånd skall beviljas.

Barn som inte har sina föräldrar eller annan legal vårdnadshavare här i riket kan få uppehållstillstånd bara om det föreligger synnerliga skäl. I sådana ärenden görs en bedömning i varje särskilt fall om uppehållstillstånd skall beviljas.

Den föreslagna ändringen av 4 kap. 6 § innebär att kravet på ett personligt förhållande mellan adoptanten och adoptivbarnet skärps. Det invandringspolitiska syftet med ändringen framgår dock inte av själva författningstexten. Detta syfte framgår bara av motiven till lagtexten. Inte heller framgår det annat än av motiven att bestämmelsen i 4 kap. 10 §, där det föreskrivs att rätten skall "inhämta upplysningar om barnet och sökanden", även kan innebära att yttrande bör inhämtas från invandrarverket, när en utländsk medborgare skall adopteras.

Den föreslagna ändringen innebär enligt vår mening trots detta en förbättring. I förarbetena till de nuvarande adoptionsbestämmelserna uttalas att adoptionsinstitutet inte bör få användas för att ge möjlighet till en namnändring som annars inte skulle ha tillåtits eller för att kringgå arvsskatte- eller arbetsmarknadsbestämmelser. Genom den nu föreslagna ändringen får anses framgå att adoptionsinstitutet inte heller bör komma till användning för att kringgå invandringsbestämmelserna. Likaså är det bra att det pekas på att invandrarverket bör höras när det gäller adoption av utländska medborgare. Vi vill emellertid starkt understryka vikten av att domstolarna hör invandrarverket i sådana ärenden. För att inte belasta invandrarverket med onödiga remisser bör verket normalt inte höras när det är fråga om rena barnadoptioner. Eftersom barn över 12 år inte får adopteras utan eget samtycke kan 12 år och däröver vara en lämplig åldersgräns för fall där invandrarverket bör höras.

Vi tillstyrker därför den föreslagna ändringen av bestämmelsen.

Vi önskar dessutom tillägga följande synpunkter:

Det har upplysts för oss att notarier vid tingsrätt handlagt sådana

adoptionsärenden där det varit fråga om adoption av vuxna utlännningar, som saknat rätt att vistas här i landet. Enligt vår mening är adoptionsärenden, i vilka man kan misstänka att adoptionsansökan tillkommit i syfte att kringgå invandringsbestämmelserna inte av sådan enkel beskaffenhet att de bör handläggas av notarier. Vi anser att domstolsverket bör fästa domstolarnas uppmärksamhet på detta förhållande.

Eftersom skälen till den föreslagna lagändringen – i vart fall när det gäller den invandringspolitiska delen – endast kommer att framgå av motiven finns det anledning för domstolsverket att gå ut med information till domstolarna även i denna fråga.

3.8 Utredningen om barnens rätt:

Av förarbetena till nu gällande bestämmelser om adoption framgår att syftet med en adoption är att skapa ett familjerättsligt förhållande mellan adoptanten och adoptivbarnet. Detta avspeglar sig också i de domstolsavgörande som finns i överinstanserna. Vi ifrågasätter därför om det erfordras något förtydligande av bestämmelsen i 4 kap. 6 § föräldrabalken för att domstolarna skall tillämpa lagen på det sätt lagstiftaren avsett.

3.9 Sociala centralnämnden i Stockholms kommun:

I förarbetena till nuvarande adoptionsbestämmelser betonas, att adoption bör tillåtas endast för att skapa ett familjerättsligt förhållande. I enstaka fall har trots detta adoptionsinstitutet kommit att utnyttjas för att kringgå bestämmelser om arvsskatt, arbetsmarknad m. m. I föreliggande promemoria understryker man på nytt att adoption bör förbehållas fall där ett klart föräldra–barn-förhållande redan finns eller där man avser att skapa en sådan relation. Förvaltningen delar helt denna uppfattning. Det föreslagna förtydligandet i lagtexten framstår således som angeläget.

3.10 Sveriges advokatsamfund:

Eftersom det hittills inte synes ha vållat svårigheter att tolka uttrycket "särskild anledning" till adoption, ifrågasätter samfundet om det skall vara nödvändigt med ett sådant förtydligande av 4 kap. 6 § föräldrabalken som föreslagits.

3.11 Sveriges domareförbund:

Förbundet tillstyrker också att bestämmelserna i 4 kap. 6 § föräldrabalken förtydligas så att det klarare framgår vad som skall beaktas vid lämplighetsprövningen. Det kan emellertid ifrågasättas om inte det föreslagna stadgan-

det lägger hinder i vägen för adoption när barnet är så gravt skadat, att någon personlig kontakt mellan adoptanten och barnet inte kan etableras. Den föreslagna lagändringen synes ha behandlats väl knäpphändigt i motiven.

3.12 Föreningen BRIS – Barnens Rätt I Samhället:

Betr. 4:6 1. vill BRIS föreslå följande ändring: "Rätten skall pröva om det är lämpligt att adoptionen äger rum. Tillstånd får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet samt sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det *och* det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen."

Dessutom vill BRIS föreslå ett tillägg till 4:6 som helst skall införas mellan de nuvarande st. 1 och st. 2, med följande lydelse:

"Ansökan får inte bifallas om det från någons sida förekommit psykiska påtryckningar på barnet i syfte att påverka barnets beslut i adoptionsfrågan".

BRIS är medveten om svårigheterna att upptäcka sådana påtryckningar och vill förorda att man gör en grundlig barnpsykiatrisk utredning för att få fram barnets verkliga vilja i adoptionsfrågan, i de fall där barnet ursprungligen kommit till den blivande adoptanten efter småbarnsåren och/eller där adoption inte varit avsikten vid barnets ankomst till familjen.

3.13 Förbundet adoptionscentrum (AC):

AC förutsätter att med uttrycket "barnet" i den nya formuleringen avses den som skall adopteras, utan bestämd åldersgräns. Även mellan två vuxna individer kan finnas särskild anledning till adoption, som *inte* har till syfte att kringgå arvs- eller andra bestämmelser. Det kan t. ex. röra sig om adoption av ett vuxet syskonbarn etc. eller överhuvud taget adoption av och mellan vuxna personer, där motivet utgörs av ett redan existerande familjeliknande förhållande. AC anser det vore olyckligt att kategoriskt förhindra sådan adoption och förutsätter att det även i fortsättningen kan prövas i varje särskilt fall.

AC vill också peka på att det i enstaka fall kan visa sig vara till barnets bästa att en adoption genomförs även av adoptanter som varken har uppfostrat eller avser att uppfostra ett barn. En sådan situation kan t. ex. uppstå om ett barn från ett annat land omplaceras från en familj till en annan innan adoptionen hunnit genomföras enligt svensk lag. Det kan då vara omöjligt att gå tillbaka till barnets födelseland för att få ett nytt medgivande för den nya adoptivfamiljen. Omplaceringen görs i stället av svensk barnavårdsnämnd och på dess ansvar. Förutsatt att den första familjen medverkar här till kan en lösning i ett sådant fall vara att den familjen fullföljer sitt åtagande gentemot barnet och samtidigt lämnar samtycke till en omadoption till den familj till vilken barnet omplacerats.

I promemorian sägs (s. 16) att det kan vara lämpligt att då det handlar om adoption av en person över 18 år som är utländsk medborgare inhämta yttrande från invandrarverket. AC förutsätter att man här avser i Sverige bosatta utländska medborgare. När det gäller adoption från andra länder brukar yttrande kunna inhämtas från UD – svensk ambassad i utlandet.

AC finner att man vid tillämpningen av lagens bestämmelser om adoption borde kunna ta hänsyn till att ett svenskt beslut om adoption ofta numera i praktiken är ett fullföljande av ett åtagande gentemot barnet som gjorts långt tidigare i samband med att ansökan om att få adoptera barnet gjorts i utlandet. När något händer mellan detta åtagande och ansökan i svensk tingsrätt, såsom att någon av parterna skadas och inte kan lämna sitt samtycke eller att adoptanterna ändrar sitt beslut att adoptera riskerar man att barnet i framtiden kommer att sakna rättslig anknytning i Sverige. I förarbetena till lagen borde därför enligt AC:s mening finnas ett uttalande om att man i särskilda fall kan ta hänsyn till det nämnda förhållandet.

AC finner också att det särskilt bör framhållas i förarbetena att även vid prövningen enligt de nu aktuella paragraferna bör det överordnade kriteriet för prövningen vara barnets bästa.

En fråga som inte uppmärksamrats tillräckligt i Sverige är vad som händer med de barn som kommit till Sverige i adoptionssyfte, men som aldrig adopteras i Sverige. Den vanligaste orsaken är att barnet placeras i en fosterfamilj och att den första familjen då inte vill medverka till en adoption. Även i andra fall kan det inträffa att ett barn från utlandet förblir oadopterat och således utan rättslig anknytning i Sverige.

AC finner att socialnämnderna har för små resurser att följa upp att alla föräldrar verkligen ansöker om adoption. AC finner också att kommunerna har otillräcklig vägledning i frågan om vilka åtgärder som bör vidtas i fall som dessa.

AC har tagit upp denna fråga med utredningen om barnens rätt, men har även velat beröra den i detta sammanhang, då den har stor betydelse vid adoptioner från utlandet.

4 Övriga frågor

4.1 Göta hovrätt:

Avslutningsvis vill hovrätten framhålla att det kan finnas anledning att i ett större sammanhang se över bestämmelserna i 4 kap. föräldrabalken, bland annat i fråga om de olika åldersgränser som nu gäller. Det kan nämligen ifrågasättas om alla dessa åldersgränser numera är sakligt motiverade. Även

från systematisk synpunkt skulle en del stå att vinna på en översyn och omredigering av 4 kap.

4.2 Förbundet adoptionscentrum (AC):

AC önskar --- också ta upp frågan om Sveriges anslutning till Haagkonventionen av år 1965 ang. behörig myndighet, tillämplig lag och erkännande av beslut rörande adoption.

I den utredning som framlade förslag som sedermera ledde till beslut om införande av Lagen om internationella rättsförhållanden rörande adoption (SOU 1969:11) föreslogs att Sverige skulle ratificera Haagkonventionen. Någon sådan ratificering har därefter inte skett. Såvitt AC kan bedöma uppfyller den svenska lagen de krav som konventionen ställer. Man kan självfallet ifrågasätta värdet av en ratificering, då ännu ett mycket litet antal stater ratificerat konventionen. Storbritannien har emellertid nyligen ratificerat den. Det finns också anledning förmoda att frågan om staters anslutning till konventionen kan väckas i FN, om frågan om internationella adoptioner som planerat tas upp där under det närmaste året.

5 Ikraftträdande m. m.

5.1 Socialstyrelsen:

Socialstyrelsen föreslår dessutom att beteckningen barnavårdsnämnd i 6 § andra stycket bytes ut mot socialnämnd i enlighet med terminologin i socialtjänstlagen. I övergångsbestämmelserna kan anges att detta avser barnavårdsnämnd eller social centralnämnd intill 1982-01-01, tidpunkten för socialtjänstlagens ikraftträdande.

5.2 Nämnden för internationella adoptionsfrågor (NIA):

NIA --- föreslår dessutom att ordet barnavårdsnämnd i 4 kapitlet 6 § andra stycket byts mot socialnämnd i enlighet med terminologin i socialtjänstlagen. I övergångsbestämmelserna kan anges att vad som sägs om socialnämnd fram till 1982-01-01 även gäller barnavårdsnämnd.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1981-01-27

Närvarande: f. d. justitierådet Petrén, regeringsrådet Hilding, justitierådet Vängby.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 15 januari 1981 har regeringen på hemställan av statsrådet och chefen för justitiedepartementet Winberg beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i föräldrabalken.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Göran Håkansson.

Förslaget föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

Vängby tillägger för sin del följande:

I specialmotiveringen till 4 kap. 5 a § sägs med avseende på kravet, att moderns samtycke till adoptionen skall ha lämnats sedan hon har återhämtat sig tillräckligt efter nedkomsten, att det vid prövning av adoptionsansökan enligt svensk lag saknar betydelse vilken tid som kan ha föreskrivits i barnets ursprungsland när det gäller moderns samtycke. Detta är otvivelaktigt riktigt från teoretisk utgångspunkt. Allt internationellt- rättsligt samarbete bygger emellertid på ett visst mått av tolerans mot och förståelse för varandras regler och institutioner. Om utländsk lag har uppställt en regel om viss tid för moderns samtycke som uppenbarligen har samma syfte som den svenska och om modern samt de som i det främmande landet förberett adoptionsansökningen har rättat sig efter denna regel, bör enligt min mening en svensk domstol ta betydande hänsyn härtill, även om tiden skulle te sig väl kort från svensk synpunkt. Det torde som regel vara mycket svårt att inhämta nytt samtycke från modern.

I specialmotiveringen till 6 § sägs det på tal om det fallet, att makar i Sverige har tagit till sig ett utländskt barn i avsikt att adoptera det men sedan av olika skäl inte vill fullfölja adoptionen, att det inte kan anses föreligga några särskilda skäl till en adoption som görs endast för formens skull, nämligen enbart för att möjliggöra att adoptanterna skall kunna lämna samtycke till en ny adoption av andra adoptivföräldrar. Detta är i och för sig riktigt. Skall barnet adopteras av andra, bör de formella problemen lösas på annat sätt. Situationen blir emellertid ofta prekär för ett barn som ryckts upp från sin hemmiljö och hämtats hit under förespeglning gentemot hemlandets myndigheter om adoption men som sedan övergivits av dem som velat adoptera det. Att återföra barnet till hemlandet är som regel inte att tänka

på. Om de som tagit hit ett barn i syfte att adoptera det över huvud taget från svensk synpunkt är godtagbara som adoptanter, bör normalt kunna begäras av dem att de också fullföljer adoptionen och därigenom ger barnet ett familjerättsligt status. Vill de ta ett föräldraansvar och adoptera barnet – med bl. a. de ekonomiska konsekvenser detta medför – bör de få göra detta även om den rent faktiska vårdsnaden om barnet måhända därefter behöver ordnas på annat sätt. Jag menar sålunda att domstolen i en sådan situation bör kunna anse särskild anledning föreligga till adoptionen, om barnavårdsnämnden anser att den bör genomföras.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-02-12

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Danell, Petri, Eliasson.

Föredragande: statsrådet Winberg

Proposition om samtycke och tillstånd till adoption

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till lag om ändring i föräldrabalken.

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Lagrådet har lämnat lagförslaget utan erinran. En ledamot av lagrådet har dock för sin del anfört vissa synpunkter på ett par frågor som rör internationella adoptioner. Den ena frågan avser betydelsen av den tid som har förskrivits i barnets ursprungsland när det gäller moderns samtycke. Den andra frågan rör det problem som uppstår när makar i Sverige har tagit hit ett utländskt barn för att adoptera det men sedan inte vill fullfölja adoptionen.

Som jag framhållit i remissprotokollet angående frågan om moderns samtycke innebär svensk rätt att samtycket skall ha lämnats sedan modern har återhämtat sig tillräckligt efter nedkomsten. Någon bestämd tid har alltså inte fastställts, utan domstolen har att göra en fri prövning. Vid en sådan prövning kan naturligtvis en viss hänsyn behöva tas till vad som gäller i barnets ursprungsland.

När det gäller problemet med adoptioner som inte fullföljs finner jag inte anledning att frångå vad jag sagt i remissprotokollet. I princip kan det alltså inte anses föreligga någon särskild anledning till en adoption när denna görs enbart för formens skull. Det kan dock inte uteslutas att omständigheterna någon gång kan vara sådana att det finns särskild anledning till en adoption även om adoptivföräldrarna inte kan utöva den faktiska vårdsnaden.

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 15 januari 1981.

Med hänvisning till vad jag nu anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta förslaget.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta det förslag som föredraganden har lagt fram.

Innehåll

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 15 januari 1981	5
1 Inledning	5
2 Allmän motivering	5
2.1 Samtycke till adoption	5
2.2 Tillstånd till adoption	8
2.3 Övriga frågor	10
2.4 Ikraftträdande m. m.	11
3 Upprättat lagförslag	11
4 Specialmotivering	11
5 Hemställan	16
6 Beslut	16
Bilaga 1 Departementspromemorian	17
Bilaga 2 Remissyttrandena	35
Utdrag av lagrådets protokoll den 27 januari 1981	53
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 12 februari 1981	55

